

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra občanského práva

Diplomová práce

Bc. Julie Krejbichová

Bezdůvodné obohacení

Unjust enrichment

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala především své vedoucí práce JUDr. Aleně Bányaiové, CSc. za cenné připomínky a rady týkající se psaní této práce a také za čas, který mi věnovala.

Velký dík patří hlavně mé mamince Šárce a bratru Danielovi, kteří mě podporují, drží mi palce a nepřestávají mi věřit. Stejně velký dík patří i mému příteli Jakobovi, který vždy vidí světlo tam, kde pro mě už zhasíná a je tak pro mě zdaleka největší oporou.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, řádně jsem citovala veškeré použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Plzni dne 31. 3. 2021

Podpis

Julie Krejbichová

Obsah

Seznam zkratek	VI
Úvod	1
1 Institut bezdůvodného obohacení	3
1.1 Vývoj právní úpravy bezdůvodného obohacení.....	3
1.1.1 Římské právo	3
1.1.2 Obecný zákoník občanský z r. 1811	5
1.1.3 Občanský zákoník z r. 1950	7
1.1.4 Občanský zákoník z r. 1964	8
1.2 Platná právní úprava bezdůvodného obohacení.....	10
1.2.1 Generální klauzule bezdůvodného obohacení.....	11
1.2.2 Subsidiarita bezdůvodného obohacení a konkurence nároků.....	16
2 Skutkové podstaty bezdůvodného obohacení	21
2.1 Plnění bez právního důvodu	21
2.1.1 Právní důvody	22
2.1.2 Judikaturou řešené případy plnění bez právního důvodu	23
2.2 Plnění z právního důvodu, který odpadl	30
2.2.1 Odstoupení od smlouvy	31
2.2.2 Odvolání příslibu.....	32
2.2.3 Zrušení pravomocného a vykonatelného rozhodnutí	33
2.2.4 Zrušení smluvního závazku soudem.....	34
2.2.5 Následná nemožnost plnění	36
2.3 Plnění z právního důvodu, který nenastal	36
2.4 Plnění povinnosti za jiného	38
2.5 Protiprávní užití cizí hodnoty	41
2.5.1 Zásah do přirozeného práva člověka	43
3 Právo na vydání bezdůvodného obohacení a jeho promlčení	45
3.1 Způsob a rozsah vydání bezdůvodného obohacení.....	45
3.1.1 Předmět bezdůvodného obohacení	46
3.1.2 Cena obvyklá.....	47
3.1.3 Peněžitá náhrada a úplatné smlouvy	48
3.1.4 Poctivý příjemce a ochrana dobré víry	49
3.1.5 Nepoctivý příjemce a zlá víra	51
3.1.6 Právo na náhradu nutných nákladů a oddělení zhodnocení věci	52
3.2 Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení	53
3.2.1 Subjektivní promlčecí lhůta.....	55
3.2.2 Objektivní promlčecí lhůta	56
3.2.3 Promlčení v synallagmatických právních vztazích	58

4 Česká právní úprava bezdůvodného obohacení ve vztahu k právním úpravám jiných států	60
4.1 Rakousko.....	60
4.2 Německo	62
Závěr.....	64
Resumé	68
Seznam použité literatury.....	69
Odborné texty.....	69
Právní předpisy	72
Judikatura.....	72

Seznam zkratek

BGB – Bürgerliches Gesetzbuch, Nr. 21 (1896), německý občanský zákoník

ABGB – Všeobecný občanský zákoník (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie)

ObčZ – Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

ObčZ 1950 – Občanský zákoník, zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

ObčZ 1964 – Občanský zákoník, zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

OZO – Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

OSŘ – Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád

Úvod

Bezdůvodné obohacení je důležitým institutem soukromého práva zakotveným v občanském zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.). Institut bezdůvodného obohacení má význam pro každou osobu, neboť definuje neoprávněné nabytí majetku bez spravedlivého důvodu na úkor jiného. Se situací bezdůvodného obohacení se v běžném životě setkáváme poměrně často. Jedná se například o chyby v oblasti online bankovníctví, při účtování služeb a zboží, v případě odstoupení od smlouvy, v souladu s níž bylo plněno či při neoprávněném užívání cizí věci. Institut bezdůvodného obohacení poskytuje značnou škálu možností pro jeho právní aplikaci. Je zdrojem kritérií pro řešení vzniklých majetkoprávních sporů.

V české právní úpravě je problematika vyjádřena obecněji, je zahrnuta do patnácti paragrafů (§ 2991 – § 3005 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku), které nacházejí oporu v široce obsahových komentářích. Z toho vyplývá, že se jedná o téma s rozsáhlou názorovou interpretací. Cílem práce je zpřehlednit charakterizace jednotlivých skutkových podstat a popsat jednotlivé aspekty institutu bezdůvodného obohacení, které jsou uvedené v ustanoveních § 2991 – § 3005 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Dílčím cílem práce je též vyhodnocení uváděného popisu. Práce by měla vést k zrychlení pochopení problematiky, usnadnění zařazení problému do kategorie skutkových podstat a obratnější manipulaci a orientaci v systému s ohledem na další využití v právní praxi.

Práce je členěna na tři hlavní části. První část práce ve dvou dílčích podkapitolách pojednává o samotném institutu bezdůvodného obohacení. Pro pochopení současné platné právní úpravy je v první podkapitole stručně rozebrán vývoj právní úpravy bezdůvodného obohacení od dob římského práva až po právní úpravu zakotvenou v zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku. Druhá podkapitola vymezuje institut bezdůvodného obohacení dle platné právní úpravy, která je obsažena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Dále druhá podkapitola objasňuje smysl a účel generální klauzule, předpoklady bezdůvodného obohacení a jeho subsidiaritu.

Jádrem druhé části práce je kategorizace skutkových podstat bezdůvodného obohacení. Hlavním smyslem druhé části práce je charakterizace jednotlivých skutkových podstat bezdůvodného obohacení. V této části jsou popsány jejich

jednotlivé aspekty, diskutovány jejich vzájemné souvislosti i souvislosti s jinými ustanoveními či právními normami.

Třetí část práce pojednává o právu na vydání bezdůvodného obohacení a jeho promlčení. Kapitola se zaměřuje na objasnění terminologie vztahující se k definici předmětu bezdůvodného obohacení, terminologii vydání a peněžité náhrady a terminologii promlčení. Kapitola zároveň charakterizuje způsob a rozsah vydání bezdůvodného obohacení a podmínky promlčení. Vysvětlen je význam a odlišnosti subjektivní a objektivní promlčecí lhůty pro uplatnění nároku na vydání bezdůvodného obohacení.

V poslední čtvrté části práce jsou porovnávány právní úpravy bezdůvodného obohacení v Česku, Rakousku a Německu. Tato kapitola přináší stručný mezinárodní exkurz problematiky bezdůvodného obohacení ve dvou sousedních německy mluvících zemích.

Pro lepší srozumitelnost a uchopení tématu jsou do práce vloženy pasáže příkladů řešících procesní souvislosti uplatňování nároků z bezdůvodného obohacení, se kterými se česká judikatura setkává.

S tématem bezdůvodného obohacení jsem se setkala během své praxe v advokátní kanceláři. Problematika mě zaujala natolik, že jsem se rozhodla věnovat se tomuto tématu ve své diplomové práci.

1 Institut bezdůvodného obohacení

Pojem bezdůvodného obohacení je v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku řazen mezi závazky vzniklé z jiných právních důvodů. Takovým právním důvodem je získání majetkového prospěchu na úkor jiné osoby, aniž by byl obohacený k zásahu do majetkových poměrů osoby oprávněn.¹

1.1 Vývoj právní úpravy bezdůvodného obohacení

1.1.1 Římské právo

Institut bezdůvodného obohacení pochází již z doby římského práva. Nárok z bezdůvodného obohacení řadilo mezi tzv. kvazikontrakty neboli závazky vzniklé „jakoby ze smlouvy“, ale chyběl zde jeden ze základních znaků smlouvy. Nejběžnějším absentujícím znakem byl konsenzus účastníků.²

Římské právo rozlišovalo šest druhů žalob na vydání bezdůvodného obohacení: 1) *condictio indebiti*; 2) *condictio ob turpem vel iniustam causam*; 3) *condictio ob causam datorum*; 4) *condictio ob iniustam causam*; 5) *Condictio furtiva*; 6) *condictio sine causa* v užším slova smyslu.³

Předpokladem *condictio indebiti* je splnění dluhu v omylu. V tomto případě bylo nezbytné, aby byl v omylu jak ochuzený, tak obohacený. Jestliže by se ochuzený nemýlil, věděl by o tom, že dluh neexistuje, posuzoval by se daný případ jako darování a nemohl by poskytnuté plnění žádat nazpět. Obohacený měl v případech plnění nedluhu povinnost vydat to, oč se obohatil.⁴ Pokud by nastala situace, že by se obohacený nemýlil a věděl o existenci dluhu, dopustil by se krádeže a přicházela by v úvahu tzv. *condictio furtiva*, která slouží právě k vydání obohacení z titulu krádeže proti zloději.⁵ Nezáleželo však na tom, zda ke vzniku dluhu vůbec nedošlo, nebo zda existoval a následně zanikl, anebo zda dluh existuje, ale vzhledem k možné námitce je neúčinný. Plnění naturální obligace ale

¹ RABAN, Přemysl. *Závazkové právo*. Brno: Václav Klemm, 2019, s. 475

² KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin. *Římské právo: celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult*. Praha: Panorama, 1990. Učebnice (Panorama), s. 275

³ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 44

⁴ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. Beckovy právnické učebnice, s. 249

⁵ DOSTALÍK, Petr. *Conditiones: ke kořenům bezdůvodného obohacení*. Praha: Auditorium, 2018, s. 75

bezdůvodným obohacením nebylo.⁶

Condictio ob causam datorum byla žaloba na vydání bezdůvodného obohacení nabytého z právního důvodu, který odpadl. Žalobu bylo možné použít například tehdy, pokud byla poskytnuta záloha na plnění ze smlouvy, která nebyla následně uzavřena. Nacházela své uplatnění tehdy, bylo-li poskytnuto plnění z důvodu, jenž se však následně v budoucnu neuskutečnil. Příkladem může být zřízení věna (dos) před sňatkem, ze kterého posléze sešlo či poskytnutí plnění v očekávání smluveného protiplnění, které však provedeno nebylo.⁷ Za situace, že nebylo možné subsumovat určitý případ pod uznanou obligaci a nebylo dosaženo účelu, který strany sledovaly – zejména se jednalo o neposkytnutí sjednaného protiplnění, vylučoval pak uzavřený systém obligací domáhat se protiplnění. Poskytoval tuto kondikci, jejímž prostřednictvím bylo možné domáhat se navrácení již poskytnutého plnění.⁸

Condictio ob iniustam causam byla žaloba v případě, že došlo k nabytí bezdůvodného obohacení způsobem, který nebyl právem uznaný. Jednalo se o případy vyplacení nedovolených úroků, zakázané darování nebo zaplacení výhry ze zakázané hry a podobně.⁹

Condictio ob turpem causam směřovala k navrácení majetkového prospěchu získaného z nepoctivého zdroje. Příkladem může být majetkový prospěch za poskytnutí pomoci k ochraně života a zdraví osob. Jestliže však byly majetkové prostředky nepoctivým plněním pro obě strany mimosmluvního závazku z kondikce, čili pro obohacenou i ochuzenou osobu, o bezdůvodné obohacení se nejednalo.¹⁰

Condictio sine causa v užším slova smyslu byla posledním druhem žaloby, jež reagovala na situace, při kterých došlo k obohacení bez právního důvodu.¹¹ Jednalo se o situace, kdy k nabytí obohacení došlo s přičiněním poškozeného nebo i bez něj, například náhodou. Společné pro všechny případy bylo, že právní důvod obohacení

⁶ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice, s. 249-250

⁷ Tamtéž, s. 250

⁸ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018. s. 1241

⁹ KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. 386 s. Beckovy právnické učebnice, s. 250

¹⁰ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 43

¹¹ Tamtéž, s. 43

neexistoval už v době jeho vzniku. Příkladem je darování mezi manžely, nabytí věci specifikací nebo akcesí na újmu jejího vlastníka.¹²

Kondikce z bezdůvodného obohacení byly žaloby přísného práva a vztahovaly se na vydání všeho, o co se osoba obohatila neboli nejen toho, co nabyla bez právního důvodu, ale i toho, co prostřednictvím nabytého získala. Jestliže byl obohacený v dobré víře, neručil za zkázu či zhoršení toho, co bezdůvodně získal. Pokud však znal pravý stav věci, odpovídal pak za každou nedbalost. V případě, že jednal od počátku se ziskuchtivým úmyslem, dopustil se „furta“ a odpovídal i za náhodu.¹³

1.1.2 Obecný zákoník občanský z r. 1811

Rakouský obecný občanský zákoník neboli ABGB byl vyhlášen císařským patentem č. 946 Sb. z. s. 1. června 1811 s platností pro všechny země, které tehdy tvořily rakouské císařství, s výjimkou země koruny uherské. Účinnosti nabyl dnem 1. ledna 1812. Od 28. října 1918 platil na území československého státu jako Československý obecný zákoník občanský. Na našem území byl platný až do vydání tzv. středního občanského zákoníku z roku 1950.¹⁴

Soukromoprávní úprava zakotvená v obecném zákoníku občanském z roku 1811 (dále OZO) byla založena na principu, ze kterého vycházel zákaz bezdůvodného obohacování se na úkor jiného. OZO upravoval zejména neoprávněné nabytí majetkového prospěchu plněním z právního důvodu, který odpadl, plněním dluhu v omylu a plněním z právního důvodu, jenž nenastal. Skutkové podstaty nebyly taxativně v zákoně vymezeny, jelikož základním východiskem byla myšlenka, že právo na vydání bezdůvodného obohacení vychází z přirozeného práva.¹⁵

OZO neobsahoval jednotnou úpravu nároků z bezdůvodného obohacení a rozlišoval dvě skupiny z bezdůvodného obohacení.¹⁶ První skupina žalob, jež spadaly do společné rubriky užití věci ku prospěchu jiného, byla upravena v § 1041

¹² KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice, s. 250

¹³ Tamtéž, s. 250

¹⁴ SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811–1950–1964*. Brno: Doplněk, 1993. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity, sv. 45, s. 19-20

¹⁵ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 43-44

¹⁶ ROUČEK, František., SEDLÁČEK, Jaromír et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: V. Linhart, 1935-1937. Díl šestý. (§§ 1342 ať 1502.), s. 314

a násl. OZO. Zejména § 1041 OZO představoval obecnou skutkovou podstatu. „Bylo-li užito bez jednatelství věci ku prospěchu jiného, může vlastník ji samu žádati nazpět nebo, není-li to možné, hodnotu, kterou měla v době užití, třebas užitek poté byl zmařen.“¹⁷

V § 1042 až § 1044 OZO byly vyjádřeny skutkové podstaty zvláštní. První z uvedených ustanovení přiznávalo náhradu z titulu učinění nákladů za jiného, druhé z titulu obětování vlastní věci v nouzi a v úmyslu odvrátit cizí škodu a třetí z ustanovení vyhrazovalo modifikaci druhého pro případ válečných škod.¹⁸

Druhá skupina žalob, jež byly upraveny v § 1431 a násl. OZO, stavěla na základech právních jednání mezi obohaceným a postiženým, však trpěla vadami. Žaloby předchozí skupiny právní jednání nutně nevyžadovaly. V ustanovení bylo nejkomplexněji upraveno *condictio indebiti* neboli plnění nedluhu. Předpokladem nároku bylo jednání dlužníka, přechod majetku do jmění věřitele, úmysl zrušit plněním závazek a omyl plnítele stran jeho povinnosti k plnění.¹⁹ „*Jestli bylo někomu plněno omylem, třebas jest to omyl právní, na nějž neměl proti plnícímu právo, může býti zpravidla v onom případě žádána zpět věc, v tomto požadována mzda přiměřená zjednanému prospěchu.*“²⁰

Dle § 1432 byl nárok vyloučen v případech plnění na promlčený dluh, na dluh neplatný jen pro nedostatek formy nebo s vědomím absence povinnosti k plnění. Uvedené vyloučení se však dle následujícího § 1433 netýkalo nesvéprávného dlužníka.²¹ V § 1434 byla stanovena povinnost vrátit dluh plněný proti pohledávce nejisté nebo závisející ještě na splnění podmínky. Nebylo však možné nárokovat zpětné zaplacení dluhu, jenž ještě nedospěl. Ustanovení § 1435 obsahovalo *condictio ob causam finitam*.²²

Ustanovení § 1437 rozlišovalo neobmyslného a obmyslného příjemce, a to na základě toho, zda věděl, popř. musel vědět o omylu plnítele. V důsledku tohoto

¹⁷ § 1041 císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

¹⁸ ROUČEK, František., SEDLÁČEK, Jaromír. et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: V. Linhart, 1935-1937. Díl čtvrtý (§§ 859 až 1089.), s. 678-695

¹⁹ ROUČEK, František., SEDLÁČEK, Jaromír et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: V. Linhart, 1935-1937. Díl šestý. (§§ 1342 až 1502.), s. 313

²⁰ § 1431 císařského patentu č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský

²¹ ROUČEK, František., SEDLÁČEK, Jaromír et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: V. Linhart, 1935-1937. Díl šestý. (§§ 1342 až 1502.), s. 333

²² Tamtéž, s. 336

rozlišení se neobmyslný příjemce považoval za poctivého držitele a byl povinen vydat plnění in natura. Jestliže nemohl vydat plnění in natura, v případě individuálně určené věci nebyl povinen vracet nic. Obmyslný příjemce za nepoctivého držitele byl povinen vrátit plnění in natura. Jestliže nebylo možné vrátit plnění in natura, vracel peněžitou hodnotu.²³

1.1.3 Občanský zákoník z r. 1950

Dne 1. 1. 1951 nabyt účinnosti zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník (dále jen ObčZ 1950). ObčZ 1950 reagoval na politické a hospodářské změny, které si vyžádaly novou právní úpravu.

V ObčZ 1950 došlo k taxativnímu výčtu skutkových podstat bezdůvodného obohacení v § 360 až § 365. V §360 bylo zakotveno, že: „*Závazky z bezdůvodného obohacení vznikají plněním, pro které nebylo právního důvodu, nebo plněním jehož právní důvod se neuskutečnil nebo odpadl.*“ Dle § 362 nebylo však možné se účinně domáhat toho, „*co bylo plněno před dospělostí platného dluhu na dluh neplatný jen pro nedostatek formy, na dluh promlčený nebo nežalovatelný, pokud nebyl dluh plněn osobou, která se k němu nemůže zavázat.*“ Plnění bez právního důvodu dle § 360 se vztahovalo nejen na ty případy, kdy právní důvod vůbec neexistoval, ale zahrnovalo také situace, kdy právní důvod existoval, ale nebyl platný.²⁴

Ustanovení § 361 ObčZ 1950 řešilo rozsah povinnosti vydání bezdůvodně nabytého plnění bez právního důvodu. Zákon upřednostňoval formu naturální restituace, což byla povinnost vydat předmět plnění s jeho příslušenstvím, a teprve v případě, že to nebylo dobře možné, zejména, spočívalo-li bezdůvodné obohacení v provedených výkonech, nastupovala povinnost nahradit jeho cenu.

Brala se však v potaz i dobrá víra, jež odpadala v okamžiku, kdy ten, kdo obohacení nabyt, poznal, že se jedná o obohacení bezdůvodné. Za takové situace byl povinen vrátit i užitky z obohacení právě od okamžiku, kdy se o bezdůvodnosti obohacení dozvěděl. Náklady s tím spojené si však mohl nárokovat jako jednatel bez příkazu.

K bezdůvodnému obohacení došlo i upotřebením věci pro jiného a nákladem

²³ ROUČEK, František., SEDLÁČEK, Jaromír. et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: V. Linhart, 1935-1937. Díl šestý. (§§ 1342 až 1502.), s. 344-345

²⁴ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1243

vynaloženým pro jinou osobu.²⁵ Úprava skutkové podstaty upotřebením věci pro jiného byla zakotvena v § 363 až § 364 ObčZ 1950. V zásadě ustanovení § 363 ObčZ 1950 odpovídá obsahu výše zmíněného ustanovení § 1041 OZO. Vlastník věci měl nárok na vrácení věci, nebylo-li to dobře možné, měl nárok na její cenu, jakou měla v době upotřebením. Ustanovení § 364 ObčZ 1950 pak odpovídá situaci, upravené v § 1043 OZO, kdy byla věc ve společné nouzi obětována, aby byla odvrácena větší škoda. Každý byl pak povinen dát vlastníku poměrnou náhradu.

V § 365 bylo stanoveno: „*Kdo učiní náklad za někoho, kdo jej měl po právu učinit sám, je oprávněn domáhat se náhrady.*“ Tato úprava se vztahovala na situace, kdy poškozený plnil za obohaceného v případě, že obohacený měl plnit sám. Uvedené ustanovení je doplněno § 365 odst. 2 ObčZ 1950 následovně: „*Náhrada však nenáleží tomu, kdo učinil náklad proti vůli povinného, který by jej byl sám rádně vynaložil.*“

1.1.4 Občanský zákoník z r. 1964

Přijetím zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále ObčZ 1964) se upustilo od dosavadního výčtu skutkových podstat bezdůvodného obohacení, jelikož nezahrnoval veškeré případy neoprávněného nabytí majetkového prospěchu.²⁶

Již v úvodu ObčZ 1964 byl zakotven obecný princip, na jehož základě musí ten, kdo na úkor občana či organizace neoprávněně nabyde majetkový prospěch, tento prospěch vydat.²⁷ Toto ustanovení však dle převažujícího názoru nebylo chápáno jako samostatně aplikovatelná právní norma, jednalo se jen o vyjádření principu. „*Zastáváme názor, že ustanovení § 451 odst. 1 jen obecně stanoví povinnost vydat bezdůvodné obohacení, zatímco jednotlivé skutkové podstaty bezdůvodného obohacení jsou uvedeny v § 451 odst. 2 a § 454. Ostatně ani v soudní praxi se neprosadil názor, že v odst. 1 je stanovena samostatná skutková podstata bezdůvodného obohacení, která by dopadala na ty případy, jež nelze podřadit pod některou ze speciálních skutkových podstat.*“²⁸ V doktríně však našel

²⁵ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 44

²⁶ Tamtéž, s. 44

²⁷ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1244

²⁸ ŠKÁROVÁ, Marta In: ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 1327

odezvu i názor opačný.²⁹

Výčet skutkových podstat bezdůvodného obohacení byl taxativní. Z uvedeného vyplývá, že nárok z bezdůvodného obohacení předpokládal subsumpci pod některou ze zvláště upravených skutkových podstat. Bezdůvodné obohacení se vztahovalo kromě plnění bez právního důvodu a plnění z neplatného právního úkonu i na nabytí majetkového prospěchu získaného z nepoctivého zdroje. Ustanovení § 453 ObčZ 1964 (po novele č. 509/1991 Sb. § 135 ObčZ 1964) upravovalo jako bezdůvodné obohacení též nález ztracené věci a přisvojení si věci opuštěných nebo skrytých, u kterých nebyl znám vlastník. V těchto případech připadl neoprávněný majetkový prospěch státu.³⁰

Významnou odlišností ObčZ 1964 oproti současné právní úpravě v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále ObčZ) byla odlišnost významu generální klauzule povinnosti vydat bezdůvodné obohacení, jež dle tehdejšího právního názoru byla vnímána jako obecný princip, nikoli jako samostatná právní norma. Dle ObčZ se generální klauzule obsažená v § 2991 odst. 1 stala samostatnou právní normou s přímou aplikovatelností.³¹

Vzhledem k taxativnímu výčtu skutkových podstat byly kladeny zvýšené nároky na jejich formulaci a jejich úplnost. Tato skutečnost se ukázala jako problematická za účinnosti toho zákona, jelikož nezakotvil některé ze základních případů bezdůvodného obohacení. Následkem se stala deformace určitých skutkových podstat, aby bylo možné tyto případy zahrnout. Jednalo se například o deformaci skutkové podstaty plnění bez právního důvodu. „*Konečně je také nutno pod skutkovou podstatu plnění bez právního důvodu zahrnout z nedostatku jiného ustanovení zákona i případy, kdy někdo plnil za předpokladu, že se uskuteční určitá událost, jež se však nedostavila, resp. plnil s tím, že se mu dostane později protihodnoty.*“³²

²⁹ ŠVESTKA, Jiří. Základní teoretické otázky občanskoprávní odpovědnosti za neoprávněně získaný majetkový prospěch. *AUC Iuridica*. 1979, 25(3-4), s. 150

³⁰ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 44

³¹ MELZER, Filip; ČSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1245

³² KORECKÁ, Věra. *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1981, s. 72

1.2 Platná právní úprava bezdůvodného obohacení

Úprava bezdůvodného obohacení je obsažena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku v § 2991 a následující, taktéž však na právní vztah z bezdůvodného obohacení dopadají ustanovení o závazkových právních vztazích stanovená v § 1721 a násl. ObčZ.³³

Na rozdíl od ObčZ 1964 neobsahuje současná právní úprava skutkovou podstatu bezdůvodné obohacení získané z nepoctivého zdroje a z neplatného právního úkonu. Tato skutečnost však neznamená, že by tento způsob nabytí obohacení nezakládal bezdůvodné obohacení. Zmíněné obohacení z nepoctivých zdrojů je nahrazeno kritériem existence právního důvodu. Neplatné právní jednání nezakládá právo na plnění ani povinnost plnit, z čehož vyplývá, že neposkytuje dostatečný právní důvod pro poskytnutí plnění. Naopak v současné právní úpravě přibyla skutková podstata protiprávního užití cizí hodnoty.³⁴

Následkem vzniku bezdůvodného obohacení je osoba, která se na úkor jiné osoby obohatila, povinna neoprávněně získaný majetkový prospěch ochuzené osobě vydat. Z uvedeného vyplývá, že vznikem bezdůvodného obohacení vzniká závazkový právní vztah mimosmluvní povahy mezi obohaceným, jemuž se zvětšila majetková sféra, která se zvětšit neměla a ochuzeným, v jehož majetkové sféře došlo k úbytku.³⁵ Na rozdíl od právní úpravy ObčZ 1964 není dle úpravy občanského zákoníku účinného od 1. ledna 2014 vztah z bezdůvodného obohacení charakterizován jako odpovědnostní.³⁶

Účelem, ke kterému směřuje právní úprava bezdůvodného obohacení, je obnovení původního majetkového stavu stran, k jehož narušení došlo. Pokud nelze původní stav obnovit, je vzniklá újma ochuzenému napravena formou peněžité náhrady. V případě vymáhání obnovy původního stavu či peněžité náhrady leží důkazní břemeno o neoprávněném nabytí majetkového prospěchu na ochuzeném. Pokud obohacený v pozici žalovaného tvrdí, že nabyl majetkový prospěch zákonným způsobem, leží důkazní břemeno o existenci právního titulu, na jehož základě byl k nabytí majetkového prospěchu oprávněn, obohacenému. Právní

³³ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 11

³⁴ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1245

³⁵ Tamtéž, s. 11

³⁶ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 3

úprava tak slouží k ochraně vlastnického práva a pokojného užívání majetku.³⁷

Podmínkou vzniku bezdůvodného obohacení je tedy vznik majetkového prospěchu obohaceného, vznik majetkové újmy ochuzeného, příčinná souvislost mezi tímto prospěchem a újmou a absence tzv. spravedlivého důvodu k získání majetkového prospěchu.³⁸ Na rozdíl od náhrady škody není podmínkou vzniku bezdůvodného obohacení zavinění, proto je vztah z bezdůvodného obohacení považován za objektivní.³⁹ Přestože protiprávnost, jež je předpokladem vzniku náhrady škody, není jednou z podmínek vzniku bezdůvodného obohacení, lze ji považovat za významný prvek ve vztahu ke skutkové podstatě protiprávního užití cizí hodnoty.⁴⁰

1.2.1 Generální klauzule bezdůvodného obohacení

Generální klauzule zakotvená v ustanovení § 2991 odst. 1 ObčZ, svou podstatou tvoří jádro platné právní úpravy bezdůvodného obohacení a lze říci, že v podstatě charakterizuje problematiku bezdůvodného obohacení.⁴¹ Generální klauzule je vyjádřením obecných předpokladů pro vznik závazku z bezdůvodného obohacení, zároveň zakotvuje obecnou zásadu, která stanoví, že majetkový prospěch nabytý bez spravedlivého důvodu na úkor jiné osoby musí být ochuzené osobě vydán. Generální klauzule je přímo aplikovatelná, což znamená, že aby vznikl nárok pro vydání bezdůvodného obohacení, nemusí dojít k naplnění některé ze skutkových podstat stanovených demonstrativním výčtem v § 2991 odst. 2 ObčZ.⁴²

1.2.1.1 Předpoklady vzniku bezdůvodného obohacení

Vznik bezdůvodného obohacení je podmíněn existencí obecných předpokladů, které musí být naplněny, pokud dojde k neoprávněnému získání majetkového prospěchu. Předpoklady bezdůvodného obohacení jsou následující: 1) obohacení; 2) bez spravedlivého důvodu; 3) na úkor jiného; 4) příčinná souvislost mezi neoprávněným obohacením osoby na úkor osoby, které vznikla takovým

³⁷ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 10-11

³⁸ Tamtéž, s. 7-9

³⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2013. sp. zn. 29 Cdo 2520/2010

⁴⁰ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 8

⁴¹ RABAN, Přemysl a kol. *Občanské právo hmotné: relativní majetková práva*. Brno: Václav Klemm, 2013, s. 460

⁴² MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1273

obohacením majetková újma.

1.2.1.1.1 Obohacení

Prvním předpokladem je nabytí majetkové hodnoty obohacným (fyzickou nebo právnickou osobou).⁴³ Obohacení chápeme jako stav, při němž došlo k rozšíření majetkové sféry na straně obohaceného, případně se jeho majetková sféra nezmenšila, přestože se zmenšit měla. Existují různé kategorie obohacení: 1) zvýšení aktiv; 2) snížení pasiv; 3) nesnížení aktiv či nezvýšení pasiv.⁴⁴

Zvýšením aktiv rozumíme zvětšení majetkové sféry obohacené osoby získáním určité hodnoty. Například příjem nájemného od ochuzené osoby na základě neplatné nájemní smlouvy. Ke snížení pasiv dojde na straně obohaceného například úhradou dluhu ochuzeným za obohaceného. Do poslední ze jmenovaných kategorií řadíme typicky případy, u kterých se osoba obohatí prostřednictvím služeb. Příkladem může být výkon přepravní služby mezi osobami, aniž by došlo k uzavření platné smlouvy k této přepravní službě. Obohacená osoba tak nemusela vynaložit prostředky na opatření plnění, i když by za běžné situace tyto prostředky vynaložit musela. Dalším příkladem je užívání cizího majetku bez právního důvodu.⁴⁵

„O obohacení lze hovořit tehdy, dostalo-li se takovým plněním majetkové hodnoty tomu, komu bylo plněno, takže v jeho majetku došlo buď ke zvýšení aktiv nebo ke snížení pasiv, případně se jeho majetkový stav nezmenšil, ač by se tak za běžných okolností stalo. Příkladem plnění bez právního důvodu bylo v řešeném případě užívání cizího pozemku bez nájemní smlouvy či jiného titulu oprávnujícího užívat cizí věc; prospěch vzniká tomu, kdo realizuje uživatelská oprávnění, aniž by za to platil úhradu a aniž by se tedy jeho majetkový stav zmenšil o prostředky vynaložené v souvislosti s právním vztahem, který zakládá právo věc užívat.“⁴⁶

Na rozdíl od deliktního práva zde není podstatné, jestli k obohacení došlo zaviněním obohaceného či nikoliv. Řeší se, zda obohacení nastalo a zda vzniká povinnost k vydání předmětu obohacení. Dobrá víra obohaceného omezuje povinnost k vydání obohacení. Za určitých podmínek může být vydání předmětu

⁴³ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 7-8

⁴⁴ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. Právo prakticky, s. 9

⁴⁵ Tamtéž, s. 10

⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2004, sp. zn. 32 Odo 1120/2003

obohacení vyloučeno, a to z důvodu, že se obohacená osoba na obohacení nikterak nepodílela. Získání majetkového prospěchu obohaceným je základním předpokladem vzniku bezdůvodného obohacení, avšak nemusí se shodovat s tím, co je obohacený povinen vydat.⁴⁷ Za předmět majetkového prospěchu jsou považovány věci hmotné, věci nehmotné, majetková práva a poskytnuté služby.⁴⁸

1.2.1.1.2 Bez spravedlivého důvodu

Druhým předpokladem vzniku bezdůvodného obohacení je získání majetkového prospěchu z nespravedlivého důvodu. To znamená, že k obohacení došlo způsobem, jenž není v souladu se zákonem, tzn. je zákonem zakázán.⁴⁹

Za bezdůvodné obohacení bylo dle ObčZ 1964 považováno plnění bez právního důvodu. Dle současné platné právní úpravy je v § 2991 odst. 1 ObčZ bezdůvodné obohacení definováno jako obohacení bez spravedlivého důvodu.⁵⁰ Uvedená formulační změna navazuje na ObčZ 1964, odchyluje se však od pravidla, na jehož základě bylo možné domáhat se vydání bezdůvodného obohacení pouze dle některé z pěti taxativně stanovených obecných skutkových podstat. Těmi byly (1) plnění bez právního důvodu; (2) plnění z právního důvodu, který odpadl; (3) plnění z neplatného právního úkonu; (4) plnění za jiného a (5) bezdůvodné obohacení z nepoctivých zdrojů. Nebyla tedy dána povinnost k vydání bezdůvodného obohacení z obecného § 451 odst. 1 ObčZ 1964. Z ObčZ lze přímo dovozovat povinnost k vydání bezdůvodného obohacení, která je založena obecným pravidlem vyplývajícím z § 2991 odst. 1 ObčZ a jednotlivé skutkové podstaty jsou demonstrativním výčtem.⁵¹

Formulační změna obsažena v § 2991 odst. 1 má oproti § 451 ObčZ 1964 zdůraznit, že důvodem, jenž ospravedlňuje ponechání si obohacení, není jen právní důvod z hlediska subjektivního práva na dané obohacení, ale může být založeno i pouze na vlastní vůli ochuzené osoby, společenské konvenci či na morální povinnosti. Znamená to, že spravedlivý důvod je pojmem širším nežli právní důvod

⁴⁷ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1274

⁴⁸ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 7-8

⁴⁹ Tamtéž, s. 7-8

⁵⁰ SCHÖN, Monika. *Komentář zákona 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 2991*. DU.cz [online]. 1. 12. 2018 [cit. 2020-10-06]. Dostupné z: <https://www.du.cz/33/komentar-zakona-89-2012-sb-obcansky-zakonik-2991-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EtuvCojfP1DmKFzQdqgWGabI773LgSk06w/>

⁵¹ PETROV, Jan. *Bezdůvodné obohacení v NOZ: reakce na příspěvek prof. Tichého*. *Bulletin advokacie*. 2011, 2011(5), s. 27-33.

a zároveň právní důvod je vždy důvodem spravedlivým.⁵²

Právní důvod je stále zásadní kategorií, jíž je ospravedlněno ponechání si obohacení, z čehož plyne, že jsou vyloučeny nároky z bezdůvodného obohacení. Právní důvod pro poskytnutí plnění je existující povinnost, která vychází z příslušného příčinného vztahu neboli právo na plnění. Takovým právním důvodem, jehož absence může vyvolat povinnost k vydání bezdůvodného obohacení, může být například deklaratorní rozhodnutí orgánu veřejné moci, plnění na základě rodičovské odpovědnosti nebo plnění veřejnoprávní povinnosti.⁵³

Úprava bezdůvodného obohacení je založena na myšlence, že se oběh majetkových hodnot musí uskutečňovat v souladu s právem neboli musí se opírat o spravedlivý důvod. O spravedlivý důvod se opíráme především v případě, kdy je osoba povinna plnit svůj dluh, který může být založen jednak platným a účinným právním jednáním, jednak jednáním protiprávním nebo také rozhodnutím soudu.⁵⁴ Přesah spravedlivého důvodu nad pojmem právní důvod shledáváme například u plnění z mravní povinnosti či společenské konvence v případě, že není jen pohnutkou plnění.⁵⁵

Spravedlivý důvod získání obohacení není založen existencí právní povinnosti, ale spíše na zásadách slušnosti a zvyklostech soukromého života. Pojem spravedlivý důvod se tedy vztahuje především na situace, kdy dojde ke vzniku obohacení plněním.⁵⁶ Eliáš, Brim a Adamová uvádějí v souvislosti s možností vzniku spravedlivého důvodu, že se současná právní úprava „*zvolenou formulací snaží pokrýt též situace, v nichž by mohly vznikat pochybnosti o existenci právního důvodu pro uskutečněné plnění, přestože by se nejevilo namístě ukládat příjemci tohoto plnění povinnost přijaté hodnoty vydat.*“⁵⁷ Tím je tedy pokryta možnost nevýslovného určení práv a povinností mezi subjekty, kterou může dojít ke vzniku právního vztahu v důsledku konkludentního jednání. Z uvedeného vyplývá, že oproti předchozí právní úpravě současná právní úprava mnohem lépe pokrývá

⁵² MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1282

⁵³ Tamtéž, s. 1283

⁵⁴ BÍLKOVÁ, Jana. *Bez důvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 38

⁵⁵ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1284

⁵⁶ Tamtéž, s. 1286

⁵⁷ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVIČ, Hana. *Bez důvodné obohacení*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. Právo prakticky, s. 7

situace vycházející ze skutečných společenských vztahů. Příkladem může být dlouhodobé užívání automobilu vlastníka na základě rodinného vztahu.

1.2.1.1.3 Na úkor jiného

Důsledkem neoprávněného přesunu majetkových hodnot obohacenému na úkor ochuzeného je majetková újma na straně ochuzeného, což je třetím předpokladem vzniku bezdůvodného obohacení. Pokud získal majetkový prospěch nepoctivý příjemce, dojde k plné reparaci majetkové ztráty ochuzeného. V případě, že došlo k obohacení v dobré víře, že je tak nabýváno v souladu s právem, je obohacený povinen ochuzenému obohacení vydat v tom rozsahu, v jakém k okamžiku uplatnění práva z žaloby trvalo.⁵⁸

V případě kondikcí z plnění k obohacení dochází na úkor osoby, která plnila. V důsledku vypořádání vztahů má dojít k navrácení poskytnutého plnění neboli příjemce vrací plnění poskytovateli. Jedná se tedy o obohacení příjemce na úkor poskytovatele plnění. U kondikcí nikoli z plnění dochází k obohacení subjektu, v jehož majetku se daný právní statek nachází na úkor ochuzené osoby, které byl na základě hodnocení právního řádu dotčený statek přiřazen.⁵⁹

Je zastáván názor, že v případech, ve kterých je vzniklá újma nižší než získané obohacení, vzniká nárok na vydání bezdůvodného obohacení pouze do výše újmy ochuzené osoby. Ve skutečnosti není podstatné, jestli ochuzená osoba utrpěla v důsledku obohacení škodu a v jaké výši.⁶⁰

Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 6. září 2016, sp. zn. III. ÚS 3822/15 uvádí: „*Je notorietou, že předpokladem vzniku právního vztahu z bezdůvodného obohacení je získání majetkové hodnoty jedním subjektem na úkor jiného, v jehož majetkových poměrech se tato změna projevila negativně. Proto je aktivně legitimovaným subjektem k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení ten, na jehož úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno, tedy subjekt, v jehož majetkové sféře došlo ke zmenšení majetkových hodnot...*“

1.2.1.1.4 Příčinná souvislost mezi majetkovým prospěchem a újmou

Posledním předpokladem vzniku bezdůvodného obohacení je příčinná souvislost mezi neoprávněným obohacením osoby na úkor osoby, které vznikla

⁵⁸ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 8

⁵⁹ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1288

⁶⁰ Tamtéž, s. 1289

takovým obohacením majetková újma. Jinými slovy, pokud by nebylo neoprávněného majetkového prospěchu obohaceného, nedošlo by k majetkové ztrátě na straně ochuzeného, jedná se vztah příčinné souvislosti.⁶¹ Vztah příčinné souvislosti může být založen především závazkem, na který bylo plněno, majetkovým přesunem z majetku ochuzené osoby do majetku obohacené osoby a zvýšením majetku obohaceného, které vzniklo ze snížení majetku ochuzeného.⁶²

Při naplnění veškerých předpokladů pro vznik bezdůvodného obohacení vzniká nárok na vydání tohoto obohacení. V případě, že dojde na soudní řízení, je ochuzený v postavení žalobce a nese tak důkazní břemeno. V případě, že by ochuzený důkazní břemeno neunesl, dojde k zamítnutí žaloby.⁶³ V nálezu Ústavního soudu III. ÚS 3822/15 ze dne 6. září 2016 je uvedeno, že: „*Předpokladem vzniku právního vztahu z bezdůvodného obohacení je získání majetkové hodnoty jedním subjektem na úkor jiného, v jehož majetkových poměrech se tato změna projevila negativně. Proto je aktivně legitimovaným subjektem k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení ten, na jehož úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno, tedy subjekt, v jehož majetkové sféře došlo ke zmenšení majetkových hodnot; pasivně legitimován je ten, jehož majetek se na úkor druhého neoprávněně zvětšil nebo u koho nedošlo ke zmenšení majetku, ač k tomu mělo v souladu s právem dojít.*“

1.2.2 Subsidiarita bezdůvodného obohacení a konkurence nároků

Česká judikatura i další literatura tradičně uvádí, že bezdůvodné obohacení má subsidiární charakter. „*Literatura i soudní praxe shodně vycházejí z toho, že k předpokladům vzniku závazkového právního vztahu z bezdůvodného obohacení náleží rovněž neexistence zvláštní úpravy, která má přednost (institut bezdůvodného obohacení se uplatňuje subsidiárně).*“⁶⁴ Toto tvrzení však nelze aplikovat paušálně, zvláště jedná-li se o plnění podle zrušené nebo neplatné smlouvy. Právě v těchto případech je lex specialis ustanovení o bezdůvodném obohacení.⁶⁵

⁶¹ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 9

⁶² PETROV, Jan. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014)*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1866

⁶³ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 9

⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. září 2008, sp. zn. 29 Cdo 2225/2008

⁶⁵ PETROV, Jan. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014)*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1870

1.2.2.1 Vlastnická žaloba

Dle judikatury Nejvyššího soudu jsou ustanovení o bezdůvodném obohacení subsidiární povahy a lze je použít, jestliže neexistuje jiný právní režim, dle kterého by bylo možné danou věc posoudit.⁶⁶

Avšak existují i rozhodnutí, která se od tohoto názoru odklánějí. Jako příklad lze uvést situaci, ve které dojde k bezdůvodnému obohacení nabytím movité věci. Nejvyšší soud svým rozsudkem ze dne 8. února 2000, sp. zn. 33 Cdo 2034/98 připustil možnost volby mezi žalobou na vydání věci a žalobou na vydání bezdůvodného obohacení. „*Jsou-li splněny podmínky stanovené v § 451 a násl. ObčZ, může se ten, na jehož úkor došlo k bezdůvodnému obohacení, domáhat vydání všeho, co bylo takto nabyto, např. vydání movité věci, popř. poskytnutí peněžitého ekvivalentu, nelze-li vydat to, co bylo bezdůvodně získáno. Ten, na jehož úkor došlo k bezdůvodnému obohacení získáním movité věci, není zákonem omezen tak, že by se musel domáhat jen ochrany svého vlastnického práva podle § 126 odst. 1 ObčZ, tj. pouze žalovat na vydání věci, ale může se domáhat vydání věci z titulu bezdůvodného obohacení, např. jeho peněžního ekvivalentu, není-li vydání věci možné.*“⁶⁷

Uvedený právní názor vyjadřuje, že postačí, aby žalobce prokázal, že žalovaný nabyl na jeho úkor jedním ze způsobů předvídaných v § 451 a násl. ObčZ 1964 bezdůvodné obohacení a své vlastnické právo k věci není třeba prokazovat. Takto uplatněný nárok je možné posoudit i jako žalobu publiciánskou neboli žalobu na ochranu oprávněné držby, která bývá nepřesně označována jako reivindikace náležející oprávněnému držiteli.⁶⁸ Konkurence nároků z titulu vlastnické ochrany a bezdůvodného obohacení tak byla uznána formou volby.

1.2.2.2 Smlouvy

Smlouva je právním titulem vzniku závazku. Povinnost k plnění, které plyne ze smlouvy, je svou podstatou projevem autonomie vůle smluvních stran. To znamená, že záleží na vůli účastníků, zda smlouvu uzavřou a jaký bude její obsah. Právě obsah smlouvy neboli práva a povinnosti stanovené jejími účastníky

⁶⁶ LUKÁČOVÁ, Nikola. *Subsidiarita bezdůvodného obohacení*. Právo21 [online]. 26.3.2020 [cit. 2020-10-13]. Dostupné z: <https://pravo21.online/pravo/subsidiarita-bezduvodneho-obohaceni>

⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. února 2000, sp. zn. 33 Cdo 2034/98

⁶⁸ SPÁČIL, Jirí. Aktuální otázky žaloby na vydání věci (reivindikace) v judikatuře Nejvyššího soudu. *Bulletin advokacie*. 2001, 2001(10), s. 8-22

představují pro závazkové právní vztahy důležitý význam.⁶⁹

Nároky vycházející ze smluvního práva a nároky z bezdůvodného obohacení se vzájemně vylučují.⁷⁰ Smlouva je prioritním právním důvodem závazkových právních vztahů a právní úprava bezdůvodného obohacení se uplatní v případě, že není možné dovodit hmotněprávní nárok na plnění ze smlouvy. Bezdůvodné obohacení má tedy ve vztahu ke smluvnímu právu subsidiární charakter. Právní posouzení věci soudem dle institutu bezdůvodného obohacení či odpovědnosti za majetkovou újmu je následkem nedostatku smluvního podkladu.⁷¹

Právní úprava bezdůvodného obohacení vyjadřuje způsob, jakým se mají strany vypořádat v situaci majetkového transferu, ke kterému došlo bez právního důvodu. Smluvním právem je určeno, kdy existuje právní důvod na ponechání si získaného obohacení. Nárok vycházející z bezdůvodného obohacení přichází na řadu až tehdy, kdy pomínou účinky smlouvy nebo tehdy, zakazuje-li zákon, aby smluvní účinky nastaly.⁷²

1.2.2.3 *Odpovědnost za škodu*

Je nutné odlišit nároky z kondikce a nároky z jiných právních důvodů. Bezdůvodné obohacení se neuplatní v tom rozsahu, v němž má vzniklá újma charakter nároku odpovědnosti za škodu. Ten, kdo získal neoprávněný majetkový prospěch, je povinen k vydání bezdůvodného obohacení bez ohledu na to, zda byla jiné osobě způsobena škoda či nikoliv.⁷³

Jestliže osoba užívá věc, aniž by k tomu existoval spravedlivý důvod, odpovídá neoprávněně získaný majetkový prospěch obvyklému nájemnému v určitém místě a čase či částce úplaty, jež byla smluvena v neplatné (zrušené) smlouvě. Jak již bylo zmíněno, bezdůvodné obohacení má za následek povinnost k vydání majetkového prospěchu, o který se osoba obohatila. Naopak nárok z titulu náhrady škody neboli ušlý zisk se dovozuje z majetkové ztráty, jež vznikla poškozené osobě prostřednictvím škodné události. Je zde hodnocen zásah do majetkových poměrů

⁶⁹ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 14

⁷⁰ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1253

⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2013, sp. zn. 25 Cdo 1702/2011

⁷² MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1253

⁷³ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 16

za účelem posouzení, jakého prospěchu by poškozená osoba protiprávním činem dosáhla v případě, že by k protiprávnímu jednání odpovědné osoby nedošlo.⁷⁴

Ve vztahu k náhradě škody může nárok na náhradu škody a nárok na vydání bezdůvodného obohacení existovat nezávisle vedle sebe. Jedná se o tzv. konkurenci nároků, která platí i v rakouské a německé právní úpravě. Odlišný postoj vycházel z judikatury k ObčZ 1964, která zastávala postoj subsidiární aplikovatelnosti ustanovení o bezdůvodném obohacení.⁷⁵ Judikatura vztahující se k dřívější právní úpravě uvádí: „Škoda je majetková újma vyjádřitelná v penězích. Újma je charakterizována zánikem nebo oslabením právního vztahu v neprospěch některých nebo všech jeho subjektů. Proto již svémocným odnětím držby věci (resp. její zpronevěrou) vzniká jejímu vlastníkovu škoda; její náhrady se může domáhat zpravidla až v případě, že nemůže uplatnit právo na vydání věci.“⁷⁶

1.2.2.4 Nepřikázané jednatelství

Nepřikázané jednatelství je upraveno v ustanoveních § 3006 až § 3011 ObčZ, konkrétně v jeho části čtvrté, hlavě IV, která upravuje závazky vznikající z jiných právních důvodů. Ve vztahu k bezdůvodnému obohacení je institut nepřikázaného jednatelství v poměru speciality. Podobnost těchto dvou institutů shledáváme v tom, že zde v obou případech chybí právní důvod pro plnění jedné ze stran. Základní odlišností nepřikázaného jednatelství od institutu bezdůvodného obohacení tedy spočívá v subjektivní stránce.⁷⁷ Nepřikázané jednatelství totiž na rozdíl od bezdůvodného obohacení vyžaduje úmysl osoby jednat v cizí záležitosti. To sice není v ustanoveních ObčZ týkajících se tohoto institutu explicitně stanoveno, avšak z formulací uvedených zejména v § 3007, § 3008, § 3009 odst. 1 ObčZ úmysl osoby jednat v cizí záležitosti implicitně vyplývá. Naopak u bezdůvodného obohacení jsou vyloučeny nároky ochuzeného, pokud je mu známo, že plní něco, k čemu není povinen. Odlišnost je patrna zejména v ustanovení § 2997 odst. 1 ObčZ věty druhé, kde je stanoveno, že: „Právo na vrácení nemá ani ten, kdo jiného obohatil s vědomím, že k tomu není povinen, ledaže plnil z právního důvodu, který později nenastal nebo odpadl.“

⁷⁴ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 17

⁷⁵ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s.1247

⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. května 2013, sp. zn. 22 Cdo 2419/2012

⁷⁷ DOBROVOLNÁ, Eva. *Nepřikázané jednatelství*. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1989

Odlišení nepřikázaného jednatelství od bezdůvodného obohacení řešil také Nejvyšší soud. Žalobkyně splnila za žalovanou A dluh, který měla žalovaná A vůči žalované B, aniž by dala žalobkyni k jednání souhlas. Žalobkyně dluh splnila, protože proti žalované A byla nařízena exekuce pro uspokojení pohledávky žalované B. Při soupisu movitých věcí žalované A, jež se nacházely v sídle žalobkyně, docházelo současně k zapečetění strojů nezbytných pro další výrobu žalobkyně.⁷⁸

Soud prvního stupně zhodnotil danou situaci jako užitečné nepřikázané jednatelství. Jelikož žalobkyně nevyčkala na souhlas žalované A, jednala tedy bez příkazu a vznikl jí tak vůči žalované B nárok na náhradu nákladů, jimiž se obohatila. Obohacení žalobkyně B spočívalo v zisku vymáhané pohledávky i s příslušenstvím a náklady z předcházejícího řízení.⁷⁹

Odvolací soud se od závěru soudu prvního stupně odchýlil s názorem, že daný skutkový stav se má posoudit jako plnění za jiného, kdy se bezdůvodně obohatila osoba, za kterou bylo plněno, co měla po právu plnit sama. Žalobkyni plněním nevzniklo právo na náhradu nákladů z titulu užitečného jednatelství po žalované B, ale nárok na vydání bezdůvodného obohacení po žalované A.⁸⁰

Nejvyšší soud se ztotožnil se závěrem odvolacího soudu a uvedl, že skutková podstata bezdůvodného obohacení spočívající v plnění za osobu, jež měla po právu plnit sama, byla naplněna, protože mezi zúčastněnými subjekty bylo evidentní, že se jedná o plnění za jiného. Z hlediska souhlasu není podstatné, zda bylo plnění poskytnuto se souhlasem dlužníka, jestliže se nejednalo o plnění proti jeho vůli.⁸¹

⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. května 2008, sp. zn. 32 Odo 970/2006

⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ Tamtéž

⁸¹ Tamtéž

2 Skutkové podstaty bezdůvodného obohacení

V § 2991 odst. 1 ObčZ zakotvuje generální klauzuli neboli obecnou skutkovou podstatu bezdůvodného obohacení. Jedná se o přímo aplikovatelnou právní normu což znamená, že pokud nelze subsumovat konkrétní případ pod zvláštní skutkovou podstatu, je možné přímo aplikovat tuto generální klauzuli.⁸² V § 2991 odst. 2 ObčZ je stanoven demonstrativní výčet skutkových podstat bezdůvodného obohacení. Mezi tyto skutkové podstaty patří zejména plnění bez právního důvodu, protiprávní užití cizí hodnoty, plnění z právního důvodu, který odpadl a plnění namísto obohaceného, co měl po právu plnit sám.

2.1 Plnění bez právního důvodu

O plnění bez právního důvodu se jedná tehdy, pokud právní důvod k plnění od počátku vůbec neexistoval.⁸³ Typickým příkladem je poskytnutí plnění ochuzeným v důsledku omylu o existenci dluhu.⁸⁴ Dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 23. května 2008 sp. zn. 30 Cdo 2442/2007 dochází k nabytí bezdůvodného obohacení okamžikem přijetí plnění. Od doby přijetí plnění také začíná běžet promlčecí lhůta na uplatnění nároku na vydání tohoto obohacení u soudu.⁸⁵ Ve vztahu k této skutkové podstatě není namístě posuzování spravedlivosti případného právního důvodu. Je nezbytné posuzovat výlučně otázku, zda právní důvod k plnění je či není.⁸⁶

Právní důvod ospravedlňuje obohaceného k ponechání si nabytého majetkového prospěchu za určitých podmínek. První z předpokladů je, aby byl právní důvod bezvadný, to znamená, že právním důvodem např. není neplatná smlouva. Druhým předpokladem je plnění dostatečně odpovídající obsahu závazku, i kdyby mělo být vadné. Právní důvod také musí pokrývat celý rozsah plnění. Pokud by například osoba zaplatila namísto smluvené částky vyšší částku, stává se přebývajícím výše částky bezdůvodným obohacením. O právní důvod, který by

⁸² MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1267-1268

⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. ledna 2013, sp. zn. 23 Cdo 459/2011

⁸⁴ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 46

⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2011, sp. zn. 30 Cdo 4982/2009

⁸⁶ SCHÖN, Monika. Komentář zákona 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 2991. DU.cz [online]. 1.12.2018 [cit. 2020-10-06]. Dostupné z: <https://www.du.cz/33/komentar-zakona-89-2012-sb-obcansky-zakonik-2991-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EtvCojfP1DmKFzQdqWGAbI773LgSk06w/>

ospravedlňoval obohaceného nejde také tehdy, jde-li závazek k tíži třetí osoby.⁸⁷ Z uvedeného vyplývá, že plněním bez právního důvodu je plnění poskytnuté, aniž k tomu byl jakýkoli právní důvod.

2.1.1 Právní důvody

Právním důvodem může být závazek ze smlouvy. V případě, že se jedná o smlouvu platnou a závazek v ní ujednaný není zrušen, jde o plnění z právního důvodu. Smlouva nebude právním důvodem kromě její neplatnosti také v případě zrušení závazku v ní smluveném. O zrušení půjde především při odstoupení od smlouvy, při splnění rozvazovací podmínky, zániku závazku pro nemožnost plnění atd. Právním důvodem též není smlouva vázaná na splnění odkládací podmínky, k jejímuž naplnění nedošlo.⁸⁸

Problém může nastat mimo jiné v situaci, kdy si strany, nebo jedna z nich, poskytnou plnění v domnění, že uzavřely smlouvu, ale nepodaří se jim následně prokázat, že smlouva vůbec vznikla. I v tomto případě budou k nastolení majetkové rovnováhy sloužit nároky z bezdůvodného obohacení plněním bez právního důvodu. Příkladem může být situace, ve které vzniká spor mezi podnikateli z ústně uzavřené smlouvy o zprostředkování, ale při soudním uplatnění nároku na nezaplacenou provizi zprostředkovatel zjistí, že nemůže existenci uzavřené smlouvy prokázat. Neznamena to, že bude v řízení neúspěšný, protože i v případě bezesmluvního plnění bude v rozsahu odpovídajícím prokazatelně realizovanému plnění potenciálně oprávněn požadovat odměnu obvyklou.⁸⁹

Právní důvod je dán i v případě jiných závazků, vzniklých například ze směnky, z deliktu či nepřikázaného jednatelství. Právo na plnění může být odůvodněno také věcným právem, jako je užívací právo vlastníka, který je oprávněný z věcného břemene. Právo může být odvozeno i od statusového vztahu, jímž je například právo bydlení manžela podle ustanovení § 744 a násl. ObčZ.⁹⁰

⁸⁷ PETROV, Jan. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014)*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1861

⁸⁸ Tamtéž, s. 1861

⁸⁹ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVIČ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 26

⁹⁰ SCHÖN, Monika. Komentář zákona 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 2991. DU.cz [online]. 1.12.2018 [cit. 2020-10-06]. Dostupné z: <https://www.du.cz/33/komentar-zakona-89-2012-sb-obcansky-zakonik-2991-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EtvCojfP1DmKFzQdqWGAbI773LgSk06w/>

Právním důvodem je též účel, za nímž bylo dle srozumění stran plněno neboli je zde předpoklad, že právní důvod vznikne v budoucnu, a to dosažením cíle (účelu), za kterým bylo plnění poskytnuto. Objektivní promlčecí lhůta běží od okamžiku zmaření účelu. Jedná se o situace, kdy bylo plněno za účelem, který se neuskutečnil. Příkladem může být otec snoubence, jenž přispívá na zvelebení domu snoubenky v očekávání, že dojde ke sňatku snoubenců a následně budou v domě bydlet. Jedná se o institut, který hraničí s bezdůvodným obohacením. Ve chvíli, kdy je účel zmařen, odpadá právní důvod plnění a následně vzniká povinnost vrátit plnění. Z ustanovení § 2997 odst. 1 věty druhé vyplývá, že i když bylo z vůle stran dobrovolně plněno za určitým účelem bez povinnosti k takovému plnění, lze při zmaření účelu požadovat navrácení plnění.⁹¹ Nárok na vydání obohacení při odpadnutí účelu se někdy označuje jako kondikce ob rem.⁹²

Právní důvod může být též založen správním nebo soudním rozhodnutím. Smysl spočívá v tom, že co plnil povinný na základě pravomocného rozhodnutí oprávněnému, nemá právo požadovat zpět. Toto neplatí při postižení majetku jiné osoby, než která je v rozhodnutí označena, resp. která může být na majetku postižena dle zákona. Takové osobě vzniká právo na vydání bezdůvodného obohacení. Právní důvod není dán také tehdy, pokud hmotněprávní nárok, který byl pravomocným rozhodnutím přiznán, zanikl potom, co bylo pravomocné rozhodnutí vydáno.⁹³

Právní důvod může být dán i právním předpisem. Právní předpis však zakládá adresátovi právní důvod k tomu, aby si obohacení ponechal, jen v případě, že z účelu právního předpisu neplyne něco jiného. Právním důvodem je zpravidla, zdaleka ne vždy, věcné břemeno či jiné užívací oprávnění vzniklé na základě zákona.⁹⁴

2.1.2 Judikaturou řešené případy plnění bez právního důvodu

Typickým příkladem plnění bez právního důvodu je např. užívání cizí věci bez právního důvodu. Jedná se o neplatnou nájemní smlouvu, či pokračování v užívání věci poté, co nájemní vztah podle nájemní smlouvy již skončil. Často je též řešeno

⁹¹ PETROV, Jan. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014)*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1863

⁹² TICHÝ, Luboš. *Bezdůvodné obohacení, základní pojmy a návrh občanského zákoníku. Bulletin advokacie*. 2011. 2011(5), s. 15-26

⁹³ PETROV, Jan. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014)*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1864

⁹⁴ Tamtéž, s. 1865

užívání věci spoluvlastníkem nad rámec spoluvlastnického podílu. Typickým plněním bez právního důvodu je také zhodnocení cizí věci. Příkladem může být investice do cizí nemovitosti.⁹⁵ Plnění bez právního důvodu lze rovněž prezentovat na případu plnění v omylu o existenci dluhu, přičemž k takovému dluhu nebyl ochuzený nikterak vázán.⁹⁶

2.1.2.1 Užívání cizí věci bez právního důvodu

Užíváním cizí věci bez právního důvodu dochází k bezdůvodnému obohacení. Takto nabytý majetkový prospěch nelze vydat „in natura“, nýbrž formou peněžité náhrady, jelikož se jedná o výkon práva.⁹⁷ Dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 6. června 2012, sp. zn. 28 Cdo 4022/2011 platí, že: „*Majetkovým vyjádřením prospěchu, který vznikl účastníku užíváním věci bez právního důvodu, je peněžitá částka, která odpovídá částkám vynakládaným obvykle v daném místě a čase na užívání věci, zpravidla právě formou nájmu.*“

U závazkového vztahu z bezdůvodného obohacení, který vznikl neoprávněným užíváním cizí věci není podstatné faktické užívání věci. Důležité je, že obohacený nemá k výkonu takového práva právní důvod. Není výjimkou ani případ, kdy obohacený zamezil vlastníku přístup k nemovitosti. Dle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 11. listopadu 2009, sp. zn. 28 Cdo 2056/2009 vzniká bezdůvodné obohacení i osobě, která bez platného právního důvodu na úkor vlastníka dosáhla postavení detentora věci tím způsobem, že měla nemovitost uzamčenu. Nemovitost měla tak přístupnou jen své potřeby, a to bez ohledu na to, nakolik intenzivně ji skutečně využívala.

Jak je zmíněno výše, plnění bez právního důvodu se typicky vztahuje k absolutně neplatné nájemní či podobné smlouvě. V případě relativní neplatnosti se bude jednat o plnění z právního důvodu, který odpadl, pokud se neplatnosti oprávněná osoba dovolá až po poskytnutí plnění. Může se také jednat o plnění z právního důvodu, který nenastal, jestliže například dlužník poskytl plnění na základě neplatné smlouvy v případě, že spoléhal na její ratihabici či konvalidaci.⁹⁸

⁹⁵ SCHÖN, Monika. *Komentář zákona 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 2991*. DU.cz [online]. 1.12.2018 [cit. 2020-10-06]. Dostupné z: <https://www.du.cz/33/komentar-zakona-89-2012-sb-obcansky-zakonik-2991-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVU4EtuvCofjP1DmKFzQdqgWGAbI773LgSk06w//>

⁹⁶ BÍLKOVÁ, Jana. *Bez důvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 47

⁹⁷ Tamtéž, s. 70

⁹⁸ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1299

Dále se takové plnění vztahuje k plnění nedluhu v omylu. Podstatný je fakt, že v případě, kdy je majetek užíván obohaceným i po skončení nájmu a vlastník věci neuplatní právo na vyklizení nemovitosti či na vydání věci, nejedná se o bezdůvodné obohacení.⁹⁹

Důležitý je faktický způsob užívání věci. Například pokud osoba využívá pro nebytové účely na bydlení, má majetkový prospěch obohaceného charakter výkonu práva na bydlení. Důsledkem je povinnost obohaceného vydání nabytého majetkového prospěchu vycházejícího z hodnoty nájemného bytu.¹⁰⁰

V případě bezúplatných závazků hraje zásadní roli dobrá víra obohaceného. Dle § 3001 odst. 2 ObčZ platí, že ten, kdo získal předmět obohacení v dobré víře (pocivý příjemce) a není možné jej vydat, není povinen k náhradě. Výjimkou je situace, která by v důsledku neposkytnutí náhrady nabytého majetkového prospěchu zakládala zjevný rozpor s dobrými mravy.

Neoprávněné užívání cizí věci nelze vydat in natura, přistupuje se tedy k peněžité náhradě ve výši obvyklé ceny výkonu práva. Výše obvyklé ceny není částkou, která by byla pevně dána. Stanovení této výše je třeba náležitě zhodnotit veškeré relevantní okolnosti a provést řádné dokazování.¹⁰¹

2.1.2.2 Užívání věci spoluvlastníkem nad rámec spoluvlastnického podílu

Dle § 1115 a násl. ObčZ je spoluvlastnictví založeno při existenci vlastnických práv více osob tzv. spoluvlastníků ke společné věci. Každý ze spoluvlastníků je oprávněn účastnit se na správě společné věci, přičemž se při rozhodování o společné věci počítají hlasy spoluvlastníků na základě velikosti jejich podílů. Podíl je tedy vyjádřením míry účasti každého spoluvlastníka na vytváření společné vůle, na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví věci. Velikost podílů spoluvlastníků je stanovena právní skutečností, na které je spoluvlastnictví založeno. Tato skutečnost nevylučuje, aby se spoluvlastníci dohodli jinak. „Z povahy podílového spoluvlastnictví vyplývá, že dohoda je primárním způsobem řešení záležitostí spoluvlastníků.“¹⁰²

Pokud se spoluvlastníci o užívání společné věci nedohodnou, je možné upravit

⁹⁹ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 72

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 72

¹⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. června 2014, sp. zn. 28 Cdo 17/2014

¹⁰² Rozsudek nejvyššího soudu ze dne 31. března 2011, sp. zn. 22 Cdo 4455/2008

tuto otázku rozhodnutím spoluvlastníků přijatým většinou hlasů počítanou podle velikosti podílů.¹⁰³ V případě, že nedošlo k dohodě spoluvlastníků ani k rozhodnutí většiny o užívání společné věci, vzniká spoluvlastníku výkonem práva nad rámec podílu bezdůvodné obohacení.¹⁰⁴ „*Užívá-li podílový spoluvlastník společnou věc bez právního důvodu nad rozsah odpovídající jeho spoluvlastnickému podílu, zasahuje do práva vlastnit majetek ostatních spoluvlastníků chráněného čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a vzniká mu na jejich úkor bezdůvodné obohacení.*“¹⁰⁵ Jinými slovy bezdůvodné obohacení vzniká spoluvlastníkovi vždy, když užívá společnou věc nad rámec svého podílu.

Dle konstantní judikatury je vznik bezdůvodného obohacení vázán na situaci, kdy existující poměry, rozhodnutí nebo dohoda spoluvlastníků neumožňují některému ze spoluvlastníků realizaci jeho práva. V případě, že by spoluvlastník nerealizoval svá vlastnická práva, aniž by existovala překážka, která by ve výkonu vlastnického práva bránila, nemůže spoluvlastník uplatňovat nárok na vydání bezdůvodného obohacení.¹⁰⁶

Příkladem spoluvlastnictví, při němž dochází k užívání věci nad rámec vlastnického podílu a nevzniká z takového užívání nárok na vydání bezdůvodného obohacení, je užívání společného domu druhá s družkou. Každý z nich může mít vlastnické právo k jedné ideální polovině nemovitosti, ale nejedná se o bezdůvodné obohacení, pokud je dům užíván každým z nich v celém rozsahu.¹⁰⁷ „*I když mezi podílovými spoluvlastníky nedojde k dohodě o hospodaření se společnou věcí a jeden nebo více podílových spoluvlastníků věc užívá, nelze učinit závěr, že věc užívají bez právního důvodu, neboť tímto důvodem je již jejich spoluvlastnické právo.*“¹⁰⁸ Byť se může zdát, že citovaný náleží Ústavního soudu se rozchází s tím, co bylo doposud v práci uvedeno, opačný přístup by v podstatě popíral princip ideálního spoluvlastnictví. Jistě by k bezdůvodnému obohacení došlo u pomyslného reálného spoluvlastnictví, tj. pokud by spoluvlastník A) měl užívat jen polovinu pozemku a spoluvlastník B) směl užívat jen druhou polovinu pozemku, a šlo by o

¹⁰³ § 1128 odst. 1 ve spojení s § 1126 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁴ BÍLKOVÁ, Jana. *Bez důvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 84

¹⁰⁵ Stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 16. října 2018, sp. zn. Pl.ÚS-st. 48/182018

¹⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. ledna 2009, sp. zn. 28 Cdo 725/2008

¹⁰⁷ BÍLKOVÁ, Jana. *Bez důvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 84

¹⁰⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 22. února 2006, sp. zn. II.ÚS 471/05

jakýsi pomyslný institut reálného spoluvlastnictví, nikoliv o dohodu spoluvlastníků. Pokud by tak spoluvlastník A) užíval celý pozemek, bezdůvodně by se obohatil na spoluvlastníkovi B). Nicméně princip ideálního spoluvlastnictví je založen právě na protikladu pomyslného reálného spoluvlastnictví. Ústavní soud pak správně dovozuje, že v tomto případě nadměrné užívání není bezdůvodným obohacením viz již shora uvedený příklad v případě bytu a druha a družky. Ústavní soud k uvedenému pak dále uvádí: „*O bezdůvodné obohacení podle zákona jde tehdy, jestliže byl získán majetkový prospěch plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu, plněním z právního důvodu, který odpadl, prospěch získaný z nepoctivých zdrojů, jakož i majetkový prospěch získaný tím, za koho bylo plněno někým jiným. Ani o jeden z těchto případů nemůže jít tam, kde spoluvlastník užívá věc nad rámec svého spoluvlastnického podílu, protože tuto věc neužívá bez právního důvodu, a to ani ve vztahu k té části společné věci, kterou užívá bez dohody s ostatními podílovými spoluvlastníky nad rámec svého spoluvlastnického podílu, neboť jeho podíl na společné věci není reálně oddělen, ale je podílem toliko ideálním, v rámci kterého nelze oddělit, co je výlučně jeho podíl a co je výlučně podíl druhého spoluvlastníka či podíly zbývajících spoluvlastníků. Bezdůvodné obohacení má povahu subsidiární a přichází do úvahy jen tam, kde nárok nelze odvodit z jiného právního titulu.*“¹⁰⁹

Osobně se ztotožňuji s argumentací Ústavního soudu v citovaném nálezu. Uvedené případy týkající se problematiky spoluvlastnictví skýtají otázku, zda je právo na vydání bezdůvodného obohacení dáno samotným užíváním věci nad rámec spoluvlastnického podílu nebo až z důvodu omezení spoluvlastníka v užívacím právu k majetku v rozsahu podílu. Případy je nutné posuzovat na individuální bázi, jelikož generalizace příklánějící se k jedné by vedla k nespravedlivému posuzování případů spadajících pod tezi druhou. Vytvořit spravedlivou generalizaci není v tomto případě v silách žádného zákonodárce.

2.1.2.3 Zhodnocení cizí věci

Vznik právních vztahů z bezdůvodného obohacení, ve kterých osoba vynaloží určitou hodnotu, kterou může být vlastní práce, materiál nebo jiná investice ve prospěch movité či nemovité věci jiné osoby bez právem uznaného důvodu, tvoří

¹⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 22. února 2006, sp. zn. II.ÚS 471/05

relativně specifickou problematiku v rámci institutu bezdůvodného obohacení.¹¹⁰

Ne každé zhodnocení cizí věci je však bezdůvodným obohacením. Právo na vrácení plnění nevzniká zhodnotiteli i přesto, že nebylo podloženo platným právním důvodem, pokud došlo k obohacení ve výlučném zájmu, na vlastní nebezpečí zhodnotitele, se záměrem vlastníka obohatit v podobě společenské úsluhy či vnucením obohacení. O plnění bez právního důvodu, které vede k nabytí neoprávněného majetkového prospěchu se jedná tehdy, dojde-li ke zhodnocení věci na základě neplatného či nicotného právního jednání.¹¹¹

Pokud by došlo ke zhodnocení cizí věci za úplatu a jednalo se o bezdůvodné obohacení, bude bezdůvodné obohacení vydáno v podobě peněžité náhrady, která odpovídá částce úplaty, jež byla smluvna. Tato skutečnost se vztahuje i na situaci, ve které nebyla dohodnutá úplata dosud uhrazena. O náhradu bezdůvodného obohacení v rozsahu úplaty půjde po provedených stavebních pracích na nemovitosti z důvodu neplatné smlouvy. V případě zhodnocení cizí věci bezúplatně bude rozsah bezdůvodného obohacení stanoven právní úpravou držby vlastnického práva.¹¹²

Se zhodnocením cizí věci souvisí i forma vydání bezdůvodného obohacení. V § 2999 odst. 1 ObčZ je stanoveno, že pokud není dobře možné předmět obohacení vydat, má ochuzený právo na peněžitou náhradu za cenu obvyklou. Z ustanovení vyplývá, že zákon preferuje vydání bezdůvodného obohacení „in natura“. Zároveň platí, že v případě nemožnosti takto vydat předmět bezdůvodného obohacení, bude poskytnuta peněžité náhrada. Typickým příkladem je zhodnocení nemovitosti rodinnými příslušníky, kteří tuto nemovitost ve vlastnictví jiného člena rodiny obývají, prostřednictvím stavebních prací bez předchozí dohody s vlastníkem. Tyto práce mohou mít podobu služeb provedených odborníkem (řemeslníkem) za úplatu nebo provedení přímo rodinnými příslušníky tuto nemovitost obývajícími. Po odstěhování rodinných příslušníků z dané nemovitosti není možné zhodnocení nemovitosti vydat in natura, proto nastupuje vydání bezdůvodného obohacení formou peněžité náhrady.

2.1.2.4 Plnění v omylu o existenci dluhu

Plnění v omylu o existenci dluhu (plnění nedluhu) se taktéž řadí mezi plnění

¹¹⁰ HRNČIŘÍK, Vít. (Polo)pravda o výši bezdůvodného obohacení při investicích do cizí nemovitosti. *Právní rozhledy*. 2010. 19(1), s. 13-20

¹¹¹ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 76

¹¹² Tamtéž, s. 80

bez právního důvodu. Příkladem plnění nedluhu je stav, který byl vyvolán plněním dlužníka omylem v osobě věřitele a plnění tak bylo poskytnuto jiné osobě. V takovém případě je obohacená osoba povinna vrátit plnění dlužníkovi, nikoliv věřiteli. Plněním dlužníka jiné osobě se však nemění poměry mezi dlužníkem a věřitelem, jelikož pohledávka věřitele vůči dlužníku trvá v nezměněném rozsahu.¹¹³ Dluh může zaniknout splněním tehdy, pokud plní dlužník věřiteli nebo osobě, jež je oprávněna přijmout plnění místo věřitele.¹¹⁴ Příkladem v omylu v osobě věřitele může být vrácení zápůjčky v rodině, kde se otec jmenuje stejně jako syn. Jsou zde pan Jiří P. juniora a pan Jiřího P. senior, kdy oba mají stejné bydliště. Dlužník omylem plní na účet pana Jiřího P. seniora, ačkoliv peníze zapůjčil Jiří P. junior. V takovém případě dluh nezaniká, a naopak včasné nesplnění dluhu, byť v omylu, nezbavuje dlužníka dalších povinností (například hradit vedle dluhu i úrok z prodlení). Naproti tomu pan Jiří P. senior se bezdůvodně obohacuje na dlužníkovi a dlužníkovi vzniká právo požadovat vydání bezdůvodného obohacení.

Dalším konkrétním příkladem plnění nedluhu je dvojitá úhrada jednoho dluhu. K takové situaci může dojít chybou v účetnictví dlužníka, a to tak, že po prvním uhrazení dluhu věřiteli nedojde k evidenci platby a následně plní dlužník věřiteli opětovně. Vzhledem k objektivní podstatě bezdůvodného obohacení není podstatné, komu přičíst zavinění takového omylu, jelikož i ochuzený, který se mohl při vyvinutí větší míry pozornosti omylu vyhnout, má právo na vydání pozbytých majetkových hodnot.

Došlo-li k plnění na základě platného právního titulu, nejde o neoprávněný majetkový prospěch. V takovém případě by se jednalo o vědomé plnění nedluhu, což zakládá výlukou z bezdůvodného obohacení. Právo na vrácení obohacení tak nemá ta osoba, která vědomě obohatila jinou osobu, ačkoliv k takovému jednání nebyla povinna.¹¹⁵ V rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 11. ledna 2018, sp. zn. 28 Cdo 5089/2017 je uvedeno, že: „*Předpokladem vyloučení nároku na vrácení toho, co obohacený nabyl, je, aby si plnitel v okamžiku, kdy poskytuje plnění, byl vědom toho, že nemá povinnost plnit. Vědomé plnění nedluhu (vnucené obohacení) je důvodem výluky z bezdůvodného obohacení; výjimkou je, pokud bylo plněno z právního důvodu, který později nenastal nebo odpadl. Není-li v řízení prokázáno,*

¹¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. června 2002, sp. zn. 29 Odo 364/2001

¹¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. června 2003, sp. zn. 29 Odo 289/2001

¹¹⁵ PETROV, Jan. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014)*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1941

že si plnitel byl v okamžiku, kdy poskytl plnění, vědom toho, že nemá povinnost plnit, nelze výlukou aplikovat.“

Bezdůvodné obohacení je založeno plněním, které není podloženo právním důvodem. Jedná se o plnění neexistujícího dluhu ochuzeným obohacenému. Předpokladem vzniku bezdůvodného obohacení v důsledku plnění neexistujícího dluhu je omyl ochuzeného.¹¹⁶

Splnění dluhu je považováno za nejčastější způsob zániku závazku. Plnění je poskytováno dlužníkem věřiteli za účelem zrušení obligace. Dlužník tak poskytuje plnění s úmyslem splatit věřiteli svůj dluh.¹¹⁷ Avšak v případě, že již došlo k soluci, má další dlužníkově plnění vůči věřiteli bez platného právního podkladu povahu bezdůvodného obohacení.¹¹⁸

2.2 Plnění z právního důvodu, který odpadl

Oproti skutkové podstatě plnění bez právního důvodu, u které od počátku neexistoval k plnění právní důvod, v případě plnění z právního důvodu, který odpadl právní důvod v době plnění existoval, ale později došlo k jeho odpadnutí. Znamená to, že dojde k pozbytí právních účinků, jež byly dány od počátku plnění a majetkový prospěch nabytý na základě tohoto plnění se tak stane bezdůvodným obohacením.¹¹⁹ „Podle ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu skutková podstata bezdůvodného obohacení získaného plněním z právního důvodu, který odpadl, míří na ty případy, v nichž v okamžiku poskytnutí plnění existoval právní důvod plnění, který však následně, v důsledku další právní skutečnosti, ztratil své právní účinky (odpadl).“¹²⁰

Aby došlo k naplnění pojmových znaků skutkové podstaty plnění z právního důvodu, který odpadl, je nezbytné, aby ke skutečnosti, na jejímž základě se stává poskytnuté plnění bezdůvodným obohacením, dojít až poté, co bylo plněno. Pokud by se jednalo o plnění, které bylo poskytnuto na základě již od počátku neexistujícího právního titulu, je třeba takové plnění posuzovat jako plnění bez

¹¹⁶ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 48

¹¹⁷ BĀNYAIOVÁ, Alena. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef; PELIKÁNOVÁ, Irena; PELIKÁN, Robert; BĀNYAIOVÁ, Alena a kol. *Občanský zákoník – Komentář – Svazek V (relativní majetková práva I. část, § 1721–2520)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 370

¹¹⁸ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 49

¹¹⁹ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 30

¹²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. září 2016, sp. zn. 28 Cdo 1037/2016

právního důvodu.¹²¹

Počátek běhu objektivní promlčecí lhůty u bezdůvodného obohacení, jenž vzniklo plněním z právního důvodu, který odpadl, je vázán na okamžik zániku právního titulu. Jedná se o okamžik, při kterém je vytvořen takový stav, z něhož je zřejmé, že povinnost již nebude splněna. Naproti tomu počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty počíná okamžikem, kdy se oprávněný dozví, že povinnost splněna nebude.¹²²

U případů plnění z právního důvodu, který odpadl, je vždy třeba zkoumat, zda daná právní skutečnost opravdu činí zrealizované plnění nedůvodným či zda směřuje k ukončení právního vztahu mezi subjekty, aniž by mělo dojít k zániku právního titulu již uskutečněným transferům majetkových hodnot.¹²³

2.2.1 Odstoupení od smlouvy

ObčZ v § 2001 stanoví, že od smlouvy lze odstoupit, jestliže si to smluvní strany ujednájí nebo pokud tak stanoví zákon. Subjekty právního vztahu mají možnost ujednat si v zásadě jakékoliv důvody či podmínky pro uplatnění práva na odstoupení od smlouvy, nevybočí-li od zákonem stanovených kogentních norem. Důvody pro odstoupení od smlouvy zakotvuje i sám ObčZ v § 2001 až § 2005 v rámci všeobecných ustanoveních o závazcích.

Ustanovení § 2002 odst. 1 ObčZ stanovuje nejobecněji formulovaný důvod odstoupení od smlouvy, který spočívá v tom, že druhá strana poruší smlouvu podstatným způsobem. Z tohoto důvodu může od smlouvy odstoupit kterákoli ze smluvních stran. Za podstatné porušení se považuje porušení smluvní povinnosti, o němž účastník, jenž smlouvu porušil, věděl již ve chvíli uzavření smlouvy nebo musela vědět, že by druhá strana smlouvu neuzavřela, kdyby toto porušení předvíдалa. Ostatní případy porušení smluvní povinnosti se za podstatné nepovažuje.

Odstoupením od smlouvy se závazek ze smlouvy zrušuje od počátku. Práva a povinnosti smluvních stran zanikají v celém rozsahu účinků odstoupení od smlouvy. Pokud již strany na základě uzavřené smlouvy plnily, vypořádají se za

¹²¹ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 30

¹²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. prosince 2010, sp. zn. 28 Cdo 2284/2010

¹²³ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 30

využití pravidel o bezdůvodném obohacení, jelikož zrušením závazku projevem vůle k odstoupení od smlouvy odpadá právní důvod poskytnutého plnění.¹²⁴ Dle § 2993 ObčZ má každý ze smluvních účastníků právo žádat po smluvní straně vrácení všeho, co nabyla.

Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 11. února 2014, sp. zn. 28 Cdo 3369/2013 uvádí, že: „*Odstoupením od smlouvy je smlouva zrušena s účinky od počátku (ex tunc). V právních vztazích účastníků smlouvy nastává stejný stav, jako kdyby ke smlouvě vůbec nedošlo. Zrušení smlouvy s účinky od počátku znamená nejen to, že smlouva ztrácí své právní účinky a že neposkytuje základ pro právní vztahy účastníků. Mezi stranami smlouvy se zrušení smlouvy od počátku projevuje zejména tím, že se obnovují jejich práva a povinnosti v té podobě, v jaké je měly k předmětu smlouvy před jejím uzavřením (tedy obnovuje se původní stav). Bylo-li na základě takto zrušené smlouvy plněno, jde o bezdůvodné obohacení získané plněním z právního důvodu, který odpadl“.*

Shodný účinek s odstoupením od smlouvy má prodlení dlužníka se splněním povinnosti z tzv. fixního závazku, u kterého je zřejmé, že věřitel nemá zájem na opožděném plnění. Jedná se o plnění po sjednaném datu, které má pro věřitele nulovou nebo pouze zanedbatelnou ekonomickou hodnotu.¹²⁵

2.2.2 Odvolání příslibu

Jak bylo zmiňováno již v první kapitole této práce, za právní důvod uznává rozhodovací praxe také neformální jednání. Takovým jednáním je s ohledem na problematiku bezdůvodného obohacení například poskytnutí zálohy, jež jedna strana poskytne druhé straně ještě před uzavřením smlouvy. Stejně tak v případě, kdy byly osobě svěřeny peníze za konkrétním účelem bez smluvního závazku, právní důvod odpadne pro toto plnění až v okamžiku, kdy vyjde najevo, že se tento účel neuskuteční.¹²⁶ Od zálohy je pak nutné odlišovat závdavek, který neznamená bezdůvodné obohacení. Závdavek upravuje ust. § 1808 a násl. ObčZ. Jde o institut, kdy se nejpozději společně s uzavřením smlouvy závdavek (nejčastěji peníze) odevzdají jedné ze stran. Nesplní-li se následně dluh z příčiny na straně toho, kdo dal závdavek, může si druhá strana závdavek ponechat. Avšak dala-li tato strana závdavek, má právo požadovat, aby jí buď bylo vydáno dvojnásobně tolik, anebo

¹²⁴ ŠTENGLOVÁ, Ivana. Odstoupení od smlouvy o dílo. *Právní rozhledy*. 2017. 26(1), s. 1-6

¹²⁵ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 32

¹²⁶ Tamtéž, s. 35

aby dlužník dluh splnil, nebo, není-li splnění dluhu již možné, náhradu škody.

Pro jednoduchost si lze představit, že turista uzavře smlouvu o krátkodobém ubytování a dá závdavkem 2 000 Kč. Pokud by ubytovacích služeb nakonec nevyužil, závdavek propadá poskytovateli těchto služeb. Avšak pokud by přijel a provozovatel ubytování by slíbené ubytování neposkytl, mohl by po něm požadovat vydání 4 000 Kč. Ani v jednom případě by pak nešlo o bezdůvodné obohacení.

Judikaturou byly řešeny případy, kdy osoba investovala do cizí nemovitosti provedením stavebních úprav a zlepšila tak nemovitost jiné osoby s příslibem této osoby, že na ni bude v budoucnu nemovitost převedena, aniž by se tato skutečnost zakládala na smluvním vztahu mezi těmito osobami. „*Bylo-li do cizí nemovitosti investováno např. na základě příslibu vlastníka umožnit investujícímu bydlení v domě nebo převést dům do jeho vlastnictví, pak není-li tento příslib realizován, může se jednat na straně vlastníka nemovitosti o získání bezdůvodného obohacení (realizovanou investicí) plněním z právního důvodu, který odpadl.*“¹²⁷ Půjde tak o právní jednání, které je přímo uvedeno v ust. § 2991 ObčZ.

V situaci, kdy osoba zainvestuje do nemovitosti jiné osoby na základě příslibu vlastníka této nemovitosti o jejím budoucím převodu, počíná běžet promlčecí lhůta okamžikem odvolání příslibu vlastníkem dané nemovitosti nebo dojde k vytvoření stavu, kdy je zřejmé, že příslib nebude realizován. Tímto okamžikem odpadá právní důvod poskytnuté investice do cizí nemovitosti.¹²⁸ Problematika promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení je dále podrobněji vysvětlena v podkapitole 3.2.

2.2.3 Zrušení pravomocného a vykonatelného rozhodnutí

K bezdůvodnému obohacením může dojít také plněním, jenž bylo přijato na základě vykonatelného rozhodnutí, jež bylo následně zrušeno. Diskutabilní je zvláště kategorie deklaratorních soudních rozhodnutí, jež byla kasačním rozhodnutím s účinky *ex tunc* zrušena.

Nejvyšší soud v rozsudku velkého senátu ze dne 23. dubna 2014, sp. zn. 31 Cdo 3309/2011 uvádí, že domáhá-li se vrácení plnění ten, kdo plnil povinnost uloženou mu soudem (případně i jiným orgánem), odvíjí se důvodnost jeho požadavku od toho, zda podle hmotného práva, tedy i bez rozhodnutí, jež bylo

¹²⁷ Usnesení nejvyššího soudu ze dne 27. září 2007, sp. zn. 30 Cdo 268/2007

¹²⁸ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 30. ledna 1995, sp.zn. 1 Cdo 74/93

následně zrušeno, plnil povinnost, kterou skutečně měl. Zrušením rozhodnutí, na jehož základě bylo plněno, dochází k bezdůvodnému obohacení jen v případě, že právní důvod tohoto plnění nespočíval v hmotném právu, tedy že podle hmotného práva zde povinnost neexistovala. Zrušením rozhodnutí tak odpadá právní důvod, a poskytnuté plnění se stává bezdůvodným obohacením.

Jestliže byl dán z hmotněprávního hlediska právní důvod k plnění, trvá takový důvod i v případě zrušení pravomocného a vykonatelného rozhodnutí, kterým bylo deklarováno. „*Spočíval-li právní důvod plnění v hmotném právu, pak trvá i v případě zrušení pravomocného a vykonatelného rozsudku, který ho deklaroval, a poskytnuté plnění bylo od počátku i nadále podloženo právním důvodem; nemůže proto být posuzováno jako bezdůvodné obohacení vzniklé plněním z právního důvodu, který odpadl. Jestliže však právní důvod pro plnění dán nebyl, a původní rozsudek tak byl nesprávný, spočívá právní důvod plnění jen ve vykonatelném soudním rozsudku; jeho zrušením do té doby existující právní důvod odpadá a dříve zaplacené plnění se stává bezdůvodným obohacením.*“¹²⁹

S jinými názory se lze setkat u senátu Nejvyššího soudu č.29, jenž se opíral o usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. dubna 2003, sp. zn. 21 Cdo 1758/2002 a předložil věc velkému senátu. Tyto názory spočívají v myšlence, že v případě, že osoba plní na základě pravomocného a vykonatelného soudního rozhodnutí, není možné, aby to mělo za následek zánik dluhu, jelikož ten předpokládá vůli daný dluh splnit, která v daném případě chybí. V důsledku toho by bylo možné po zrušení daného rozhodnutí v řízení pokračovat a rozhodnout o nároku žalobce. To ale v opačném případě není možné, protože žalobce by byl nucen vzít svou žalobu zpět z důvodu, že byl jeho hmotněprávní nárok již uspokojen a soudu by nezbývala jiná možnost než danou žalobu zamítnout.¹³⁰ Žalobci stěžuje situaci novela občanského soudního řádu¹³¹, která žalobci v takovém případě zamezila zpětvzetí žaloby.

2.2.4 Zrušení smluvního závazku soudem

Majetkový prospěch, ke kterému došlo plněním z právního důvodu, který odpadl, může nastat i na základě zrušení smluvního závazku. Jedná se o situace, kdy soud zruší smlouvou založený závazek, nastal-li hrubý nepoměr mezi právy a povinnostmi stran smlouvy. V § 1793 odst. 1 ObčZ je stanoveno, že: „*Zavázli-li se*

¹²⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. ledna 2010 sp. zn. 28 Cdo 3033/2009

¹³⁰ DRÁPAL, Ljubomír; PONDIKASOVÁ, Tereza. Zrušení pravomocného soudního rozhodnutí a „bezdůvodné obohacení“?. *Právní rozhledy*. 2015. 24(3), s. 93-100

¹³¹ § 96 odst. 6 zákona č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád

strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla druhá strana, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže jí druhá strana doplní, oč byla zkrácena, se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy“.

Z výše uvedeného vyplývá, že zrušením smlouvy dojde k odpadnutí právního důvodu pro již uskutečněné plnění a strany jsou následně povinny k vzájemnému vydání si toho, co dle smlouvy doposud nabyly. V případě, že plnění již vydat nelze, ať už z důvodu jeho povahy (například spočívalo-li ve službách) nebo z jiného důvodu (ztráta, zkáza, zničení), právo dle komentovaného § 1793 odst. 1 trvá, což znamená, že namísto plnění, jež nelze vydat, náleží při zrušení smlouvy peněžité náhrada dle § 2999 ObčZ. Tato peněžité náhrada se dle § 2999 odst. 1 poskytne ve výši ceny obvyklé.

Zároveň je nutné uvést, že tyto zásahy soudu do závazkových vztahů jsou jen mimořádné a přicházejí v úvahu jen v případech, kdy zákon toto oprávnění soudu výslovně dává. Vedle výše zmíněného *laesio enormis* přichází v úvahu řešení podle *clausula rebus sic stantibus* dle § 1765 a § 1766 ObčZ. Dle ustanovení § 1765 odst. 1 ObčZ platí: *„Dojde-li ke změně okolností tak podstatné, že změna založí v právech a povinnostech stran zvlášť hrubý nepoměr znevýhodněním jedné z nich buď neúměrným zvýšením nákladů plnění, anebo neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění, má dotčená strana právo domáhat se vůči druhé straně obnovení jednání o smlouvě, prokáže-li, že změnu nemohla rozumně předpokládat ani ovlivnit a že skutečnost nastala až po uzavření smlouvy, anebo se dotčené straně stala až po uzavření smlouvy známou. Uplatnění tohoto práva neopravňuje dotčenou stranu, aby odložila plnění.“* Z uvedeného vyplývá, že ne veškeré změny okolností nutně vedou ke změně závazku, k té vedou pouze změny podstatné. Kromě toho platí, že závazek zaniká přímo ze zákona, pokud bude v důsledku změny okolností plnění nemožné.

Jestliže se strany nedohodnou v přiměřené lhůtě, má soud možnost rozhodnout podle § 1766 odst. 1 ObčZ o zrušení dotčeného závazku, či o jeho úpravě tak, aby došlo k obnovení rovnováhy práv a povinností stran. Toto právo musí být uplatněno u soudu v přiměřené lhůtě. Soud může k dané situaci přistoupit tak, že závazek změní, adaptuje ho na změněné okolnosti (například prostřednictvím navýšení či snížení ceny, odsunem termínu plnění a další) anebo může závazek zrušit. V případě, že soud rozhodne zrušit závazek, je třeba, aby určil den, ke kterému se

závazek ruší. Zároveň musí zvážit potřebné podmínky pro toto zrušení. Zejména se bude jednat o určité vypořádací platby či jiná plnění, a to především v situaci, kdy už část závazku byla plněna, a pouhé ukončení vztahu by způsobilo obohacení jedné ze stran.¹³²

2.2.5 Následná nemožnost plnění

Odpadnutí právního důvodu může nastat v důsledku následné nemožnosti plnění. Následná nemožnost plnění dle § 2006 ObčZ spočívá v trvalé objektivní nesplnitelnosti sjednaného závazku. Není nemožné plnění, jestliže lze dluh splnit za ztížených podmínek, s většími náklady či jen za pomoci třetí osoby.

O následnou nemožnost plnění jde především tehdy, pokud (1) plnění nelze uskutečnit, jelikož se dostává do rozporu s přírodními zákony a nikdo by je plnit nemohl; (2) plnění je proveditelné, ale je vyloučeno, aby bylo poskytnuto zavázanou osobou; (3) plnění není možno uskutečnit, jelikož se změnou právní úpravy stalo zakázaným nebo nová úprava váže dovolenost plnění na podmínku, které zavázaná osoba nemůže dostát.¹³³

Závazek pro nemožnost plnění zaniká okamžikem, kdy tato nemožnost plnění nastala.¹³⁴ „*O následné (dodatečné) nemožnosti plnění lze hovořit v situaci, kdy se plnění stalo následkem určité okolnosti trvale po vzniku závazku nemožným, ačkoli v době vzniku závazku bylo objektivně možné (splnitelné). Pokud by byl předmět plnění nemožný od počátku, tedy už v době vzniku právního úkonu, nemůže vzniknout platný závazek, neboť smlouva zavazující k nemožnému plnění je absolutně neplatná. Následná nemožnost plnění způsobuje zánik povinnosti dlužníka (zde žalobce) plnit, a to ze zákona, přičemž závazek plnit zanikne okamžikem, kdy nemožnost plnění nastala, tj. ex nunc.*“¹³⁵

2.3 Plnění z právního důvodu, který nenastal

V § 2997 odst. 1 ObčZ je zakotveno: „*Dlužník, který plnil dluh nežalovatelný nebo promlčený nebo takový, který je neplatný pro nedostatek formy, nemá právo na vrácení toho, co plnil. Právo na vrácení nemá ani ten, kdo jiného obohatil s vědomím, že k tomu není povinen, ledaže plnil z právního důvodu, který později*

¹³² ŠILHÁN, Josef. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 235.

¹³³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. února 2017, sp. zn. 33 Cdo 45/2015

¹³⁴ Tamtéž

¹³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. listopadu 2014, sp. zn. 33 Cdo 3069/2014

nenastal nebo odpadl.“ Znění tohoto ustanovení je opět formulováno tak, že lze aplikovat na celou řadu případů. Tato podkapitola se týká věty druhé daného ustanovení. Cílem této podkapitoly je vystihnout charakteristiky plnění z právního důvodu, který nenastal.

Na rozdíl od plnění z právního důvodu, který odpadl, není plnění z právního důvodu, který nenastal ve výčtu skutkových podstat bezdůvodného obohacení v § 2991 odst. 2 ObčZ. Plnění z právního důvodu, který nenastal, se vztahuje na situace, v nichž nedojde k naplnění účelu nebo následku, jenž je dle obsahu daného právního jednání jeho účelem. Hovoříme tak o zmaření účelu plnění.¹³⁶

Od skutkové podstaty plnění z právního důvodu, který odpadl se plnění z právního důvodu, který nenastal, liší tím, že právní důvod v době plnění neexistoval. Dochází k plnění bez právního důvodu s předpokladem, že právní důvod nastane v budoucnu. Teprve v důsledku zmaření účelu je založen vznik obligace z bezdůvodného obohacení. Tak se odlišuje od plnění bez právního důvodu, kde nelze očekávat, že právní důvod v budoucnu nastane.¹³⁷ Příkladem plnění z právního důvodu, který nenastal, může být situace, kdy zaměstnanec společnosti na základě předpokladu vycházejícího z nepsaného pravidla o povýšení zaměstnanců dobrovolně pracujících přesčas bez honoráře, tráví po pracovní době značné množství přesčasů za účelem následného povýšení. Následně se však ukáže, že předpoklad daného zaměstnance byl mylný a k povýšení ve společnosti nedojde. Bylo tedy plněno za účelem, který se však neuskutečnil neboli došlo ke zmaření účelu, za nímž bylo plněno.

Obecným předpokladem této skutkové podstaty je obohacení, které nastalo plněním ochuzenou osobou. Musí se jednat o plnění neexistující povinnosti, aby byla kondikce plnění z právního důvodu, který nenastal, aplikována. Kromě těchto obecných předpokladů je nezbytné, aby plnění sledovalo zvláštní účel nebo následek, jenž není založen na plnění povinnosti. Dle převažujícího mínění je třeba, aby účel, kterého má být dosaženo, měl charakter protiplnění. Tento účel plnění musí být stranami sjednán. Nepostačuje pouze jednostranné určení, jako je tomu při posuzování samotného plnění.¹³⁸

Použitelnost této skutkové podstaty závisí na rozsahu použitelnosti smluvního

¹³⁶ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1316

¹³⁷ Tamtéž, s. 1317

¹³⁸ Tamtéž, s. 1319

práva. Z uvedeného vyplývá, aby byla dohoda o důvodu poskytnutého plnění klasifikována jako smlouva zakládající právní důvod tohoto plnění. Tímto způsobem poskytnuté plnění je tedy plnění poskytnuté na základě právního důvodu. V případě, že by byla dohoda vadná, jednalo by se o plnění bez právního důvodu.¹³⁹

Podle Bílkové se tato skutková podstata zakládá na neúčinnosti odkládací podmínky nebo na poskytnutí zálohy na plnění ze smlouvy, která nebyla uzavřena.¹⁴⁰ V případě, že se účastníci dohodli na vrácení zálohy, jedná se o smluvní nárok, který se podle právní úpravy bezdůvodného obohacení neposuzuje.¹⁴¹ Jestliže k dohodě nedošlo, vzniká okamžikem odpadnutí právního důvodu bezdůvodné obohacení. Právní důvod plnění odpadá, pokud je zřejmé, že k uzavření smlouvy nedojde.¹⁴²

2.4 Plnění povinnosti za jiného

Dle ustanovení § 2991 odst. 2 ObčZ se bezdůvodně obohatí osoba, která získá majetkový prospěch tím, že za ní bylo plněno, co měla po právu plnit sama. Aby došlo k naplnění této skutkové podstaty, je nezbytná existence právní povinnosti ke konkrétnímu plnění na straně osoby, za níž bylo plněno (obohacený) a realizace této povinnosti osobou, jež tuto povinnost neměla (ochuzený).¹⁴³

Typickým příkladem je situace, ve které osoba A plnila dluh za dlužníka B vůči jeho věřiteli C. Vztah z bezdůvodného obohacení vzniká mezi osobami A a B a spočívá v tom, že splněním dlužníkovu dluhu věřiteli jinou osobou se majetkový stav dlužníka nesnížil, jak by tomu bylo v případě, kdy by věřiteli plnil dlužník ze svého. Ke vzniku bezdůvodného obohacení dochází ve chvíli, kdy věřitel plnění přijal.¹⁴⁴ Z uvedeného vyplývá, že právo na vydání bezdůvodného obohacení lze uplatnit vůči tomu, za koho bylo plněno, ne vůči tomu, komu bylo plněno.

Pro vznik bezdůvodného obohacení plněním za osobu, jež měla po právu plnit sama, je nezbytné, aby bylo osobě, jež plnění poskytuje, stejně tak i osobě, která plnění přijímá, zřejmé, že je plněn určitý dluh jiné osoby, nikoliv domnělý dluh

¹³⁹ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1323

¹⁴⁰ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 99

¹⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. října 2012, sp. zn. 33 Cdo 1814/2011

¹⁴² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. září 2002, sp. zn. 33 Odo 459/2001

¹⁴³ ŠVESTKA, Jirí; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef; HRÁDEK Jiří; VOJTEK, Petr; HAJN, Petr a kol. *Občanský zákoník – komentář – Svazek VI (relativní majetková práva II. část, § 2521 až 3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Komentáře (Wolters Kluwer), s. 1246

¹⁴⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. srpna 2012, sp. zn. 28 Cdo 4436/2011

plnítele ve vztahu k příjemci plnění. Jestliže by osoba, která plnila, neplnila za jiného, nejednalo by se o plnění za osobu, jež měla plnit po právu sama, nýbrž o plnění bez právního důvodu, jelikož by šlo o plnění v omylu o existenci dluhu.¹⁴⁵

Podmínky vzniku bezdůvodného obohacení plněním povinnosti za jiného jsou tedy následující: (1) bylo poskytnuto plnění s majetkovou hodnotou; (2) osoba, jež plnila, neboli ochuzený, neměla k plnění povinnost; (3) osoba, za kterou bylo plněno, neboli obohacený, měla povinnost plnit; (4) osoba, jež přijala plnění, byla věřitelem v rámci závazkového vztahu s dlužníkem (obohaceným); (5) ochuzená osoba si byla vědoma, že plní povinnost za jiného (obohaceného); (6) v právním vztahu mezi ochuzenou a obohacenou osobou nebylo účastníky vyloučeno, aby se plnilo za povinného (dlužníka).¹⁴⁶ Z uvedeného vyplývá, že v tomto případě bezdůvodné obohacení není založeno na zvětšení majetku povinného subjektu, ale na tom, že se jeho majetkový stav v důsledku toho, že jeho dluh byl splněn třetí osobou, nezmenší. Konkrétním příkladem může být například situace, kdy osoba dluží bance na základě smlouvy o úvěru určitou částku a tuto částku na úhradu dluhu zaplatí bance třetí osoba, aniž by k takovému plnění měla povinnost. Nároky plynoucí z úhrady dluhu bance třetí osobou ve prospěch dlužníka lze pak posoudit jako bezdůvodné obohacení.

Judikatura Nejvyššího soudu se kloní k závěru, že není rozhodující, aby k plnění došlo se souhlasem dlužníka, důležité však je, že nesmí být plněno proti jeho vůli. „*Skutková podstata je naplněna za předpokladu, že ten, kdo plnil jinému (poskytl mu plnění, jež má majetkovou hodnotu), tuto povinnost neměl a plnil místo toho, kdo byl k tomuto plnění povinen (tj. místo dlužníka), přičemž mezi subjekty, mezi nimiž došlo k plnění, bylo zřejmé, že se plní za jiného. Není rozhodující, zda plnění bylo poskytnuto se souhlasem dlužníka, avšak nesmí jít o situaci, že bylo plněno proti jeho vůli.*“¹⁴⁷

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. června 2002, sp. zn. 25 Cdo 2093/2000 uvádí, že osoba, jež se bezdůvodně obohatila, je oprávněna uplatnit veškeré námitky, ke kterým by byla z pozice dlužníka oprávněna ve vztahu k věřiteli, jemuž bylo ochuzenou osobou plněno. Příkladem může být splnění promlčeného dluhu třetí osobou namísto dlužníka. Dojde ke vzniku bezdůvodného obohacení na straně

¹⁴⁵ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bez důvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 44

¹⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. června 2011, sp. zn. 25 Cdo 4388/2008

¹⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. května 2008, sp. zn. 32 Odo 970/2006

dlužníka, avšak námitka promlčení zůstává zachována. S tímto názorem nesouhlasí Jiří Handlar, ač na základě právní úpravy ObčZ 1964, který tvrdí, že vyslovený závěr neodpovídá povaze závazku z bezdůvodného obohacení, jehož obsah není přímo odvozen od jiného právního vztahu a zároveň není v ustanovení o bezdůvodném obohacení o zachování námitek dlužníka nic uvedeno.¹⁴⁸ Osobně se na rozdíl od Handlara přikláním spíše k právnímu závěru Nejvyššího soudu, jelikož právo dlužníka uplatnit námitky vůči oprávněnému (například námitku promlčení či zániku dluhu) vyplývající ze vztahu předcházejícímu vztahu z bezdůvodného obohacení považují za základní zásadu právní jistoty. Není dle mého názoru možné dlužníka o toto právo připravit z důvodu, že došlo k úhradě dluhu třetí osobou, jelikož dlužník není úhradou dluhu třetí osobou zbaven povinnosti tento dluh splnit, tudíž mu zůstávají zachovány nejen povinnosti, ale i práva se závazkem spojená.

Obdobou bezdůvodného obohacení v podobě plnění za jiného je ustanovení § 3013 ObčZ: „*Kdo učiní za druhou osobu náklad, který tato osoba byla povinna učinit sama, má právo požadovat náhradu*“. Ustanovení je reakcí na upotřebení věci cizí k prospěchu jiné osoby. Tato norma byla převzata z OZO. Význam daného ustanovení ve vztahu k § 2991 odst. 2 je předmětem interpretace. Většina literatury se kloní k názoru, že ustanovení § 3013 ObčZ je totožnou úpravou bez normativního významu.¹⁴⁹ Druhý názor vyjadřuje myšlenku, že § 2991 odst. 2 ObčZ se vztahuje na plnění soukromoprávních povinností, na rozdíl od § 3013 ObčZ, který dopadá na plnění veřejnoprávních povinností.¹⁵⁰ Sama se ztotožňují s názorem, že ustanovení § 3013 ObčZ je totožnou úpravou bez normativního významu, jelikož nespátřují v uvedených ustanoveních rozlišení takového druhu, které by vedlo k použití ustanovení § 2991 odst. 2 ObčZ na plnění soukromoprávních povinností a ustanovení § 3013 ObčZ na plnění veřejnoprávních povinností.

Dle dřívější judikatury nebyla za bezdůvodné obohacení plněním za jinou osobu považována situace, ve které třetí subjekt plnil za jiného vyživovací povinnost, jelikož se na tuto situaci vztahovalo ustanovení § 101 zákona č. 94/1963 Sb., zákon o rodině. Současná právní úprava však takové ustanovení nadále

¹⁴⁸ HANDLAR, Jiří. Oprávnění třetí osoby splnit závazek dlužníka a bezdůvodné obohacení podle § 454 ObčZ. *Soudní rozhledy*. 2003. 9(9), s. 297-303

¹⁴⁹ BÍLKOVÁ, Jana. *Bez důvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 123

¹⁵⁰ PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017. 3053 s. Beckova edice komentované zákony, s. 2970

nezakotvuje, tudíž lze předpokládat, že se ustanovení § 2991 a násl. ObčZ budou na právní poměry vznikající při splnění vyživovací povinnosti za jiného vztahovat.¹⁵¹

2.5 Protiprávní užití cizí hodnoty

Poslední ze zvláště upravených skutkových podstat bezdůvodného obohacení je protiprávní užití cizí hodnoty. V případě bezdůvodného obohacení protiprávním užitím cizí hodnoty se nejedná o obohacení spočívající v plnění ochuzené osoby a obohacený tak nezíská majetkový prospěch plněním. Je tomu tak z důvodu, že jde o vznik bezdůvodného obohacení mimo závazkový právní vztah.¹⁵² V § 1789 ObčZ je vymezen obsah závazku: „*Ze závazku je dlužník povinen něco dát, něco konat, něčeho se zdržet nebo něco strpět a věřitel je oprávněn to od něho požadovat.*“

U skutkové podstaty protiprávního užití cizí hodnoty se uplatňuje princip subsidiarity, což znamená, že se použije tehdy, jestliže se na věc nevztahuje jiná skutková podstata bezdůvodného obohacení dle § 2991 odst. 2 ObčZ. Oproti bezdůvodnému obohacení vzniklého z plnění bez právního důvodu či plněním z právního důvodu, který odpadl, zde ochuzená osoba neprojevuje vůli plnit osobě obohacené. Obohacená osoba získává majetkový prospěch svým vlastním protiprávním jednáním.¹⁵³

Protiprávnost je třeba v případě protiprávního užití cizí hodnoty chápat jako nutný předpoklad pro vznik bezdůvodného obohacení. Je nezbytné protiprávnost vnímat v širokém významu, jelikož jen tak je možné zahrnout různorodé případy, u kterých neexistuje na straně obohacené osoby oprávnění k nakládání s cizí hodnotou. Aby došlo k naplnění předpokladu protiprávnosti, není zde požadavek zavinění na straně obohaceného. Tento aspekt má za následek, že se protiprávního užívání cizí hodnoty může dopustit i osoba, jež jedná v omluvitelném právním omylu.¹⁵⁴

Dalším předpokladem této skutkové podstaty je tzv. užití. I na tento pojem je třeba nahlížet z širšího hlediska. Kromě případů fyzického užívání zde „užívání“

¹⁵¹ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. Právo prakticky, s. 49

¹⁵² BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 108

¹⁵³ Tamtéž, s. 109

¹⁵⁴ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016. Právo prakticky, s. 54

zahrnuje taktéž neoprávněné zcizení věci, upotřebení věci pro určitý účel neboli spotřebování, zpracování a převod.¹⁵⁵

Pojem hodnota je termín velmi obecný, jelikož zahrnuje nejen věci, ale i hodnoty, které jsou spjaty s ochranou osobnosti a tomu odpovídající statky, což jsou například fotografie, zvukové a obrazové záznamy a podobně. Cizí hodnotou se rozumí taková hodnota, u které může ochuzená osoba vyloučit jiné osoby z jejího užití. Jedná se o movitou či nemovitou (hmotnou či nehmotnou) věc, se kterou má oprávnění disponovat od uživatele odlišná osoba, jež má k majetku vlastnická nebo jiná práva. Užití cizí hodnoty lze spatřovat například ve výběru prostředků z cizího účtu, využití dopravního prostředku, užití cizí věci, porušení péče řádného hospodáře užitím spravovaného majetku k vlastnímu prospěchu a další. Naopak o užití cizí hodnoty nepředstavuje například rušení nočního klidu.¹⁵⁶

O protiprávní užití se tedy jedná, jestliže obohacená osoba porušuje výhradní oprávnění osoby ochuzené ve smyslu § 2991 ObčZ. Pokud by existoval pro užití cizí hodnoty právní důvod, nedojde k naplnění protiprávnosti.¹⁵⁷ Jestliže musí ochuzený strpět zásah do své hodnoty, ale pouze za náhradu, též se bude jednat o protiprávní užití cizí hodnoty. Příkladem může být stavba na cizím pozemku. Vlastník pozemku nemůže mít požadavek na odstranění stavby, nicméně může požadovat náhradu za bezdůvodné obohacení.¹⁵⁸

Užíváním cizí hodnoty bez spravedlivého důvodu je založeno bezdůvodné obohacení. Neoprávněně získaný majetkový prospěch není možno vydat in natura, neboť má povahu výkonu práva (spotřebované plnění) a vydává se tak formou peněžité náhrady.

Rozhodovací praxe Nejvyššího soudu je ustálena v závěru, že: „*Plnění v podobě výkonu práva užívání cizí věci, jehož se obohacenému dostalo, není tento schopen in natura vrátit, a je proto povinen nahradit bezdůvodné obohacení peněžitou formou. Výše peněžité náhrady musí pak vycházet z finančního ocenění prospěchu, který vznikl obohacené osobě, jež takto realizovala uživatelská oprávnění k cizí věci, aniž by za to platila úhradu, a aniž by se tedy její majetkový stav zmenšil o prostředky vynaložené v souvislosti s právním vztahem, který zakládá právo věc užívat, kdy majetkovým*

¹⁵⁵ HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055-3014): komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1856

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 1856

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 1856

¹⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. listopadu 2013, sp. zn. 28 Cdo 3467/2013

*vyjádřením tohoto prospěchu je peněžitá částka, která odpovídá částkám vynakládaným obvykle v daném místě a čase na užívání věci.*¹⁵⁹

Skutková podstata protiprávního užití cizí hodnoty se od ostatních uváděných výrazně odlišuje. V první řadě tím, že nevzniká plněním a zároveň ochuzená osoba neprojevuje vůli plnit osobě obohacené. Dalším rozdílem je její subsidiárnost vůči ostatním skutkovým podstatám, která se projevuje tím, že teprve pokud posuzovaný případ nelze vyhodnotit jako spadající do jiné skutkové podstaty, lze jej hodnotit jako protiprávní užití cizí věci. I přes uvedené rozdíly však principiálně tato skutková podstata rozhodně patří k institutu bezdůvodného obohacení a její zařazení do právní úpravy lze hodnotit jedinečně kladně.

2.5.1 Zásah do přirozeného práva člověka

V § 3004 odst. 2 ObčZ je stanoveno pravidlo, které se týká těch případů protiprávního zásahu do cizí hodnoty, kdy bylo bezdůvodné obohacení nabyto zásahem do přirozeného práva člověka chráněného ustanoveními první části. Pro takové případy se stanoví, že ochuzený má právo na náhradu ve dvojnásobné výši, kterou může soud dále přiměřeně zvýšit, je-li pro to spravedlivý důvod.

Hlavním účelem daného ustanovení je řešení svízelné důkazní situace ochuzeného, jenž má dokazovat výši prospěchu nabytého obohaceným při zásahu do jeho právní sféry. Jako příklad lze uvést situaci, ve které je neoprávněně použit obrazový záznam určité osoby v médiích. Těžko lze v takové situaci zjistit konkrétní výši obohacení. Nevíme, jak se zvýšila sledovanost pořadu a podobně. Proto zákon poskytuje ochranu v podobě dodatečného kritéria, kterým je možné podpůrně stanovit rozsah užitku obohaceného. Jestliže však ochuzený prokáže konkrétní obohacení ve vyšší míře, může se domáhat tohoto.¹⁶⁰

V souvislosti s uvedeným mediálním příkladem přichází snadno na mysl neoprávněné užití obrazových záznamů veřejně známé osobnosti na sociálních sítích či serveru YouTube. Konkrétně v případě videa na YouTube může uživatel, který video obsahující obrazový záznam veřejně známé osobnosti, nahrál, získat za takové video finanční příjem, který představuje bezdůvodné obohacení. Ovšem jak je uvedeno výše, konkrétní výši neoprávněného obohacení lze těžko vyčíslit, jelikož není možné posoudit, o kolik se díky použití klipu s veřejně známou osobností

¹⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. května 2020, sp. zn. 28 Cdo 3705/2019

¹⁶⁰ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1538

získaný příjem navýšil. Ke zmíněné situaci dochází poměrně často, avšak spor z takové situace vzniklý zdaleka tak častý není. I přesto je třeba zařazení tohoto ustanovení do právní úpravy hodnotit kladně, jelikož je nezbytné chránit přirozená práva člověka všude tam, kde mohou situace ohrožující tato práva nastat.

Mezi osobnostní statky, které mohou být dotčeny, řadíme dle ObčZ zejména: 1) jméno; 2) pseudonym; 3) podobu; 4) soukromí a písemnosti osobní povahy. Je nezbytné zmínit, že výčet přirozených práv vymezených v § 81 ObčZ není uzavřený.

Nárok dle § 3004 odst. 2 ObčZ vyžaduje splnění následujících předpokladů: (1) vznik práva na náhradu dle § 3004 odst. 1; (2) neoprávněné nakládání s hodnotami týkajícími se osobnosti ochuzeného; (3) právní nexus mezi předpoklady (1) a (2). Nárok dle § 3004 odst. 2 nejprve předpokládá vznik práva na náhradu dle § 3004 odst. 1. Znamená to, že musí být splněny předpoklady odst. 1 daného ustanovení, zejména musí dojít k bezdůvodnému obohacení, obohacený musí být nepoctivý a podobně. Předpoklad neoprávněného nakládání s hodnotami týkající se osobnosti ochuzeného bude splněn především v případě kondikce ze zásahu do právní sféry jiného, jestliže bude touto právní sférou přirozené právo. K naplnění tohoto předpokladu dojde i tehdy, bylo-li užívání hodnot týkajících se osobnosti ochuzeného vlastním předmětem obohacení kondikce z plnění. Ke vzniku práva dle § 3004 odst. 1 musí dojít právě z toho důvodu, že obohacený neoprávněným způsobem nakládal s hodnotami týkajícími se osobnosti ochuzeného.¹⁶¹

¹⁶¹ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1539-1540

3 Právo na vydání bezdůvodného obohacení a jeho promlčení

Úprava bezdůvodného obohacení směřuje v souladu se základním principem, jenž je obsažen v § 2991 ObčZ, k tomu, aby obohacený ochuzenému vydal to, oč se na jeho úkor obohatil. Obsah toho, co má obohacený na základě pravidla ve zmíněném ustanovení § 2991 vydat, si žádá podrobnější analýzu konkrétního vztahu z bezdůvodného obohacení.

Na rozdíl od úpravy obsažené v ObčZ 1964 je nyní kladen výrazně větší důraz na rozlišování mezi jednotlivými případy a na přístup osoby, která nabyla majetkový prospěch, ke skutkovým okolnostem týkajícím se jeho získání.

3.1 Způsob a rozsah vydání bezdůvodného obohacení

Ustanovení § 2999 odst. 1 věty první zakotvuje, že není-li vydání předmětu bezdůvodného obohacení dost dobře možné, má ochuzený právo na peněžitou náhradu ve výši obvyklé ceny. Platí tedy prioritě vydání předmětu bezdůvodného obohacení neboli naturální restituce a subsidiárně vzniká povinnost poskytnout náhradní peněžní plnění v případě, že není dobře možné vydat samotný předmět bezdůvodného obohacení. Příkladem uplatnění peněžité náhrady je situace, při které dojde ke zničení předmětu bezdůvodného obohacení. Snahou je obnovit stav, jenž předcházel bezdůvodnému obohacení.

V § 2999 odst. 2 ObčZ je stanoveno, že plnil-li ochuzený za úplatu, poskytne se mu náhrada ve výši této úplaty. To neplatí, zakládá-li výše úplaty důvod neplatnosti smlouvy nebo důvod pro zrušení závazku, anebo byla-li výše úplaty takovým důvodem podstatně ovlivněna.

Mezi mezi naturální restitucí a peněžitou náhradou je neurčité kritérium vyjádřené slovy „dobře možné“. Obsah tohoto kritéria je třeba interpretovat s ohledem na účel úpravy bezdůvodného obohacení, který spočívá v obnovení předešlého stavu. Také v případě, že vrácení předmětu bezdůvodného obohacení je teoreticky možné, ale jeho realizace by způsobila značné náklady, můžeme usuzovat nemožnost vydání tohoto předmětu. Znamená to, že posuzování toho, co je a není dobře možné, je třeba činit v kontextu celkové hospodárnosti vydávací

transakce.¹⁶²

Nejvyšší soud ve svém rozsudku z 9. října 2013 ke způsobu vydání bezdůvodného obohacení uvádí následující: „Při úvaze, zda je možné vydání toho, co bylo neoprávněně získáno, je třeba přihlížet ke všem důsledkům tohoto navrácení v předešlý stav, a to zejména z hlediska hospodárnosti, aby totiž k němu nedocházelo za cenu znehodnocení nebo dokonce zničení věcí, jež by jinak mohly sloužit svému účelu tam, kde jsou umístěny (zabudovány), a aby také nedocházelo i k dalším nákladům, jež by bylo třeba vynaložit na demontáž vracených věcí. V projednávané věci je zřejmé, že vrácení plnění poskytnutého žalobcem dobře možné není. Dílo se stalo součástí nemovitosti a nelze je bez dalšího odstranit, aniž by se nemovitost znehodnotila. Navíc by si odstranění díla zjevně vyžádalo značné dodatečné náklady. Plnění poskytnuté žalobcem přitom spočívalo ve výkonech (např. montáž). S ohledem na právě uvedené proto nelze než uzavřít, že za plnění poskytnuté žalobcem musí být poskytnuta peněžitá náhrada.“¹⁶³

3.1.1 Předmět bezdůvodného obohacení

Ke splnění restituční povinnosti je třeba jednoznačně identifikovat předmět bezdůvodného obohacení. V případě naturální restituce bývá předmět bezdůvodného obohacení zpravidla dobře uchopitelný. V situaci, kdy není jiná možnost nežli peněžitá náhrada, je třeba pozorně uvážit, co představuje nahrazovaný předmět, aby byla naplněna základní zásada § 2991 ObčZ a ochuzenému tak bylo vydáno, oč se na jeho úkor jiný bez spravedlivého důvodu obohatil. Předmět bezdůvodného obohacení může spočívat například v poskytnutých službách, užívání hodnoty náležející jinému a další.¹⁶⁴

Získaný majetkový prospěch, který odpovídá předmětu obohacení, se může lišit od majetkové ztráty, jež vznikla ochuzené osobě. Ztrátu ochuzené osoby nad rámec toho, co nabyl obohacený, nelze klást k tíži obohacené osoby a povolávat ji k náhradě toho, co ochuzená osoba vynaložila. Takovým jednáním by docházelo k překračování zákonné koncepce bezdůvodného obohacení, jejíž smyslem je odčerpání neoprávněně získaných hodnot.¹⁶⁵

¹⁶² ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 117

¹⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. října 2013, sp. zn. 28 Cdo 2083/2013

¹⁶⁴ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 117

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 118

Při vymezování předmětu bezdůvodného obohacení není rozhodující, jak obohacený stav zakládající vznik bezdůvodného obohacení „vyčerpá“. Jestliže si například osoba zabere konkrétní pozemek tak, že si ho oplotí, aniž by k tomu měla právní důvod, ale využívá pouze jeho část, není to důvodem pro slevování ze závěru, že předmětem bezdůvodného obohacení je hodnota přisvojeného užívacího oprávnění k celému pozemku.¹⁶⁶ *„Z hlediska posouzení získání bezdůvodného obohacení užíváním (nebytových) prostor bez právního důvodu, případně na základě neplatné smlouvy není přitom významné, zda ten, komu bylo umožněno nebytové prostory užívat, toto oprávnění skutečně osobně realizoval, tedy zda a jakým způsobem užívání nebytových prostor konzumoval a zda držbu nebytových prostor majetkově zhodnocoval, jinými slovy, zda-li mu přinesla zisk.“*¹⁶⁷

3.1.2 Cena obvyklá

Dle § 2999 odst. 1 ObčZ platí, že je-li jistota stran toho, co je předmětem bezdůvodného obohacení, je možné přikročit k vyčíslení peněžité náhrady ve výši obvyklé ceny. *„Obvyklou cenou se pro účely zákona č. 151/1997 Sb. o oceňování majetku rozumí cena, která by byla dosažena při prodeji stejného, popřípadě obdobného majetku nebo při poskytování stejné nebo obdobné služby v obvyklém obchodním styku v tuzemsku ke dni ocenění. Přitom se zvažují všechny okolnosti, které mají na cenu vliv, avšak do její výše se nepromítají vlivy mimořádných okolností trhu, osobních poměrů prodávajícího nebo kupujícího ani vliv zvláštní obliby. Mimořádnými okolnostmi trhu se rozumějí například stav tísně prodávajícího nebo kupujícího, důsledky přírodních či jiných kalamit. Osobními poměry se rozumějí zejména vztahy majetkové, rodinné nebo jiné osobní vztahy mezi prodávajícím a kupujícím. Zvláštní oblibou se rozumí zvláštní hodnota přikládána majetku nebo službě vyplývající z osobního vztahu k nim.“*¹⁶⁸

Dle konstantní judikatury Nejvyššího soudu je pro stanovení výše bezdůvodného obohacení třeba vyjít z obvyklé ceny vynakládané v daném místě a čase za služby téhož druhu, protože jen tak je plně respektován objektivní charakter bezdůvodného obohacení, který směřuje k odčerpání neoprávněně nabytého prospěchu na straně obohaceného.¹⁶⁹ Při zjišťování obvyklé ceny se tedy zpravidla

¹⁶⁶ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 119

¹⁶⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. prosince 2008, sp. zn. 33 Odo 1608/2006

¹⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. ledna 2016, sp. zn. 30 Cdo 4973/2014

¹⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. listopadu 2010, sp. zn. 28 Cdo 2562/2010

vychází ze tří faktorů, kterými je druhová shoda neboli obdobnost, místo a čas srovnávaných plnění. Ve vztahu k bezdůvodnému obohacení představuje stanovení peněžní hodnoty jeho předmětu stěžejní úkon. Ve sporech o vydání bezdůvodného obohacení, které nelze vydat in natura, by měla mít ochuzená osoba konkrétní představu o částce, kterou požaduje po osobě obohacené. Laicky řečeno, žádá-li ochuzený po někom částku, kterou sám ani nezná, nese toto jednání znaky diletantství a svévole.

Co se týká časového hlediska, je třeba rozhodující okamžik vztahovat k momentu, k němuž bylo obohacení nabyto, jelikož právě k tomuto okamžiku došlo k neoprávněnému rozšíření majetkové sféry obohacené osoby.¹⁷⁰ Zvláště je třeba posoudit situaci, při které došlo k plnění z právního důvodu, který odpadl s účinky ex tunc, kdy kondikce vzniká v momentě odpadnutí právního důvodu, ale rozsah vydání je nezbytné posoudit jako by příjemce byl obohacen již od počátku.¹⁷¹ Jestliže je předmět bezdůvodného obohacení představován déle trvající situací, například dlouhodobým užíváním věci, je třeba zkoumat cenu obvyklou ve vztahu k dílčím časovým úsekům, po které je obohacení nabýváno.¹⁷²

Významným faktorem může být cenová regulace vztahující se k danému plnění. Judikatura Nejvyššího soudu dovozuje, že výše peněžní náhrady nemůže být vyšší než maximální cena stanovená touto regulací. „*Jestliže je nájemné z pozemků nesloužících k podnikání regulováno maximální cenou, znamená to, že nájemce a pronajímatel nemohou v nájemní smlouvě sjednat nájemné vyšší, než je stanovená maximální cena. Proto (s ohledem na předeslanou judikaturu) ani soud, vychází-li při určování výše bezdůvodného obohacení z obvyklého nájemného, nesmí přiznat vyšší náhradu za bezdůvodné obohacení, než která odpovídá stanovené maximální ceně.*“¹⁷³

3.1.3 Peněžitá náhrada a úplatné smlouvy

Ocenění bezdůvodného obohacení prostřednictvím ceny obvyklé vztahuje zákonná úprava zásadně k bezúplatným závazkům nebo k mimozávazkovým obohacením. Jestliže bylo plněno ochuzeným na základě úplatné smlouvy neboli za

¹⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. dubna 2014, sp. zn. 28 Cdo 3356/2013

¹⁷¹ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1485

¹⁷² ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bez důvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 122-123

¹⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. ledna 2013, sp. zn. 28 Cdo 1425/2012

úplatu a není možné vydat předmět obohacení, poskytne se peněžitá náhrada v částce předmětné úpravy, pokud se strany nedohodly jinak.¹⁷⁴

Závazkový právní vztah z bezdůvodného obohacení je třeba vypořádat dle konsenzu smluvních stran o hodnotě plnění. Uvedené neplatí tehdy, jestliže má úplata charakter důvodu neplatnosti smlouvy nebo důvodu pro zrušení závazku anebo byla-li částka úplaty takovým důvodem významně ovlivněna.¹⁷⁵

Důvodem neplatnosti smlouvy může být výše úplaty v případě, že odporuje dobrým mravům nebo zákonu. Takový důvod shledáváme například u lichevních smluv. Důvod pro zrušení smlouvy je založen částkou úplaty mimo jiné v případě neúměrného zkrácení smluvní strany. Podstatně ovlivněna je úplata důvodem neplatnosti nebo zrušením závazku například tehdy, jestliže byla dohodnuta v důsledku omylu jedné ze smluvních stran o vlastnostech předmětu plnění, který byl úmyslně vyvolán kontrahentem smlouvy. Potom se bude vycházet z ceny obvyklé dle smluvního závazku.¹⁷⁶

Podmínky pro vydání peněžité náhrady v podobě smluvní úplaty dle § 2999 odst. 2 jsou tedy následující: 1) nemožnost vydání bezdůvodného obohacení od počátku ve formě obnovení předešlého stavu; 2) nabytí obohacení na základě neplatné nebo zrušené smlouvy; 3) úplatný charakter smlouvy; 4) žádná výjimka zákona. Zároveň platí, že peněžitá náhrada je vydána ve výši této smluvní úplaty. Jedná se o změnu oproti předchozí úpravě, která podstatným způsobem usnadňuje určení částky, která má být vydána.

3.1.4 Poctivý příjemce a ochrana dobré víry

V § 3000 ObčZ je stanoveno, že poctivý příjemce vydá, co nabyl, nanejvýš však v rozsahu, v jakém obohacení při uplatnění práva trvá. Poctivým příjemcem neboli obohaceným je osoba, která se může legitimně domnívat, že předmět obohacení získala a drží ho ze spravedlivého důvodu vůči ochuzené osobě. V opačném případě by se jednalo o nepoctivého příjemce.¹⁷⁷

V případě, že předmět bezdůvodného obohacení v okamžiku uplatnění práva již není v majetkové sféře poctivého obohaceného, nebude povinen získaný

¹⁷⁴ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 415

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 415

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 415

¹⁷⁷ MELZER, Filip; CSACH, Kristián. In: MELZER, Filip a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1499

majetkový prospěch vydat. Lze se však přiklonit k názoru, že ke zproštění povinnosti nedojde tehdy, jestliže bude předmět bezdůvodného obohacení pouze přeměněn na odlišnou majetkovou hodnotu. Může se jednat například o zakoupení automobilu obohaceným za částku odpovídající původnímu bezdůvodnému obohacení. Ke zproštění povinnosti vydat bezdůvodné obohacení se přistoupí zejména tehdy, byl-li tento předmět fakticky zkonsumován nebo dojde-li k jeho úplnému zániku jiným způsobem.¹⁷⁸

Princip poctivosti má v soukromém právu velký význam. Dle § 6 ObčZ je každý povinen působit v právním styku poctivě. Zákonnou úpravou je poskytnuta ochrana poctivým právním aktům, nepoctivostí je pak příkládáno k tíži postupující osoby. Poctivost a důvěra jsou vyjádřením zásady dobré víry.¹⁷⁹

I když ObčZ z terminologického hlediska rozlišuje mezi obohaceným v dobré víře a poctivým příjemcem, můžeme těmto pojmům z praktického pohledu přisuzovat shodný normativní význam.¹⁸⁰ „Poctivost vyjadřuje určitý standard chování v právních vztazích, vyžadující čestnost, otevřenost a povinnost brát ohledy na zájmy druhé strany. Ochrana dobré víry se uplatní v situaci, kdy ten, kdo jedná, neví a ani nemohl vědět o určitých právně významných nedostatcích.“¹⁸¹

Ochranu poctivého příjemce rozvíjí ustanovení § 3001 odst. 1 pro případ, že předmět bezdůvodného obohacení zcizil za úplatu. Důvodová zpráva uvádí, že poctivý příjemce mohl utržit více, než je výše obvyklé ceny nebo mohl utržit méně, než kolik činí obvyklá cena.¹⁸² S ohledem na uvedené je třeba příjemci ponechat možnost volby, zda poskytne peněžitou náhradu ve výši ceny obvyklé či hodnotu, kterou utržil. Jestliže poctivý příjemce zcizil předmět bezdůvodného obohacení bezúplatně, nemá vůči němu ochuzená osoba právo na náhradu. Ochuzenému je však v tomto případě přiznána možnost požadovat náhradu po osobě, která předmět od obohaceného nabyla, pakliže ta nebyla v dobré víře.¹⁸³

Dle ustanovení § 3001 odst. 2 není obohacený povinen k náhradě, jestliže

¹⁷⁸ ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef; HRÁDEK Jiří; VOJTEK, Petr; HAJN, Petr a kol. *Občanský zákoník – komentář – Svazek VI (relativní majetková práva II. část, § 2521 až 3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Komentáře (Wolters Kluwer), s. 1272

¹⁷⁹ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 454

¹⁸⁰ PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017. 3053 s. Beckova edice komentované zákony, s. 2981

¹⁸¹ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 72

¹⁸² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁸³ § 3001 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

získal předmět obohacení v dobré víře nebo bez svého svolení, ledaže by tím vznikl stav zjevně odporující dobrým mravům. Podmínkou pro aplikaci tohoto ustanovení je, že předmět bezdůvodného obohacení od samého počátku nelze dobře vydat. Toto ustanovení se tedy bude vztahovat na takové případy, u kterých předmět bezdůvodného obohacení spočíval ve výkonech, což je například oprava plotu či posekání zahrady.¹⁸⁴

Spojení „bez svého svolení“ je třeba vnímat poměrně extenzivně, jelikož svolení může být učiněno i mlčky. Příkladem může být situace, kdy obohacený, který přichází do svého domu, uvidí pracovníka, který opravuje jeho plot, aniž by ho upozornil na skutečnost, že si tuto opravu neobjednal, lze již uvažovat o svolení, které bylo učiněno mlčky či případně odpadnutí jeho dobré víry, a proto nechal-li by pracovníka opravu dokončit, nemohl by se následně dovolávat odpadnutí jeho restituční povinnosti s poukazem na tohoto ustanovení.¹⁸⁵

3.1.5 Nepoctivý příjemce a zlá víra

Dle § 3003 ObčZ platí, že nepoctivý příjemce vydá, co nabyl v době, kdy obohacení získal. Nepoctivým příjemcem je obohacená osoba, které vzniklo bezdůvodné obohacení se zlou vírou. Obohacený se zlou vírou je ten, kdo ví nebo komu musí být z okolností zjevným, že získal majetkovou hodnotu bez spravedlivého důvodu. Zlou víru je třeba prokázat. Nepoctivý příjemce je pak povinen vydat neoprávněný majetkový prospěch v plném rozsahu.¹⁸⁶

Není podstatné, zda má obohacený majetkovou hodnotu u sebe k dispozici, respektive zda obohacení stále trvá. Povinnosti k vydání neoprávněného majetkového prospěchu nelze zprostit na základě ztráty, zkázy, zhoršení, zcizení, spotřebování či odcizení předmětu obohacení. Výjimkou jsou dle § 2999 odst. 3 okolnosti k tíži ochuzeného.¹⁸⁷

Osoba, jež nabyla obohacení ve zlé víře, je povinna ho vydat v rozsahu k okamžiku jeho nabytí. *„Z hlediska rozsahu obohacení, jež má být vydáno, je rozhodující stav v okamžiku, kdy bylo nabyto. Prvořadou povinností obohaceného je vydat to plnění, jež bylo bezdůvodně získáno. Pouze není-li to objektivně možné,*

¹⁸⁴ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky. s. 129

¹⁸⁵ PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017. Beckova edice komentované zákony, s. 2981–2982.

¹⁸⁶ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 481-482

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 482

*nastupuje povinnost místo toho poskytnout peněžitou náhradu. Její výše má představovat protihodnotu toho, co nelze vydat, a to podle hodnoty plnění v okamžiku, kdy bylo získáno.*¹⁸⁸ Nepoctivý příjemce je tedy zavázán k vydání bezdůvodného obohacení ve smyslu předchozí právní úpravy dle § 458 odst. 1 ObčZ 1964.

Rozebírané ustanovení § 3003 vychází zásadně z obohacení a nikoli z ochuzení. Není tedy primárně významné, jak se změnil poměr ochuzeného. Zásadním je rozsah nabytého majetkového prospěchu obohacenou osobou. Obohacený ve zlé víře je též povinen k vydání plodů a užitků z bezdůvodného obohacení a nahradit užitek, jenž by býval ochuzený nabyt. Nepoctivému příjemci je tedy dána plná náprava majetkové ztráty ochuzeného. Rozsah vydání bezdůvodného obohacení obohaceným ve zlé víře je upraven v § 3004 ObčZ. Co se týká výše peněžité náhrady, postupuje se dle § 2999 ObčZ.¹⁸⁹

Pokud by nepoctivý příjemce předmět bezdůvodného obohacení za úplatu zcizil, může ochuzený požadovat, aby mu byla dle jeho volby vydána buď peněžité náhrada, anebo co obohacený zcizením utržil.¹⁹⁰ Ochuzenému je tedy dána svobodná volba, zda se bude domáhat vydání bezdůvodného obohacení v podobě peněžité náhrady dle § 2999 či ve výši výtěžku plynoucího z prodeje majetku na třetí osobu. Například byla-li předmětem bezdůvodného obohacení nemovitost, jež byla zcizena, může se ochuzený domáhat výše její obvyklé ceny, anebo výše ceny, jakou obohacený zcizením nemovitosti utržil.¹⁹¹ Důvodová zpráva uvádí: *“Zcizil-li nepoctivý příjemce předmět obohacení za úplatu a za výhodnější než obvyklou cenu, navrhuje se přiznat ochuzenému právo domoci se toho, aby mu byl vydán i mimořádný zisk, který obohacený případně získal.*¹⁹²

3.1.6 Právo na náhradu nutných nákladů a oddělení zhodnocení věci

V § 3005 ObčZ, shledáváme regulaci práv vztahujících se k vydávanému předmětu. Na základě tohoto ustanovení má ten, kdo předmět bezdůvodného obohacení vydává, právo na náhradu nutných nákladů, které na věc vynaložil, a může od věci oddělit vše, čím ji na svůj náklad zhodnotil, je-li to možné bez

¹⁸⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2010, sp. zn. NS 32 Cdo 1148/2009

¹⁸⁹ BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 483

¹⁹⁰ § 3004 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁹¹ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 277

¹⁹² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

zhoršení podstaty věci.

Nutnými náklady chápeme náklady, které jsou nezbytné pro zachování podstaty majetku. Soudní judikatura označuje nutné náklady za náklady, kdy ekvivalentem bylo plnění, které se dotýká fyzického stavu věci. *„Ostatně, jak vyplývá přímo ze znění zákona, nutné náklady vynaložené na vydávanou věc jsou náklady, jejichž ekvivalentem bylo plnění dotýkající se fyzického stavu věci, jedná se o náklady vynaložené „na věc,“ nikoli platby vynaložené na soudní spory, v souvislosti či za účelem užívání věci.“*¹⁹³

Jedná se tedy o takové náklady, které jsou nezbytně spojeny s řádnou péčí o věc, tedy náklady účelné a takové, které jsou nezbytné pro uchování a pro údržbu věci v řádném stavu. Jinými slovy, jde o náklady, které jsou spojeny s běžným užíváním předmětu bezdůvodného obohacení, tedy by je stejně vynaložil ochuzený, pokud by předmět obohacení užíval sám.¹⁹⁴

Obohacená osoba není oprávněna se na základě § 3005 domáhat náhrady účelných nákladů, které zvyšují hodnotu či užitečnost dané věci. Tedy náklady, které byly vynaloženy s úmyslem docílit úpravy movité či nemovité věci dle osobního zájmu osoby, jež vydává předmět neoprávněného prospěchu, nemají charakter tzv. nutných nákladů. Obohacená osoba má však právo oddělit vše, čím ji na svůj náklad zhodnotil, je-li to možné bez zhoršení podstaty věci (*ius tollendi*).¹⁹⁵

Ius tollendi neboli právo oddělit vše, čím ji na svůj náklad zhodnotil, je-li to možné bez zhoršení podstaty věci vychází již z původního § 332 OZO: *„Z nákladu učiněného toliko ze záliby a pro okrasu hradí se jen tolik, o kolik věc na obecné ceně tím skutečně získala; dřívější držitel má však volbu, aby pro sebe sňal vše, co lze bez poškození podstaty od toho oddělit.“*

3.2 Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení

Promlčením se obecně rozumí oslabení možnosti právo uplatnit před soudem. Nelze přitom ale hovořit o zániku práva, které i po uběhnutí promlčecí lhůty nadále

¹⁹³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2013, sp. zn. 25 Cdo 2693/2011

¹⁹⁴ SCHÖN, Monika. *Komentář zákona 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 3005*. DU.cz [online]. 1.12.2018 [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <https://www.du.cz/33/komentar-zakona-89-2012-sb-obcansky-zakonik-2991-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EtvCojfP1DmKFzQdqWGAbI773LgSk06w/>

¹⁹⁵ BÍLKOVÁ, Jana. *Bez důvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře, s. 514

trvá jako tzv. naturální obligace. Právo se promlčí, pokud nebylo v zákonem stanovené lhůtě vykonáno. Promlčení podléhá také právo na vydání bezdůvodného obohacení. Tato skutečnost plyne z jeho majtkové povahy, s níž zákonodárce, až na výjimky uvedené v § 611 občanského zákoníku, promlčení spojuje.

Dle § 610 ObčZ soud k promlčení přihlédne pouze tehdy, namítne-li dlužník, že je právo promlčeno. Námitka promlčení má hmotněprávní následky. Soud k námitce promlčení nepřihlíží z úřední povinnosti a ani nemůže poučit účastníka řízení o skutečnosti, že žalované subjektivní právo je promlčeno. Takové poučení by překročilo rozsah poučovací povinnosti, kterou má soud vůči účastníkům řízení ve smyslu ust. § 5 OSŘ. Dle tohoto ustanovení soudy poskytují účastníkům řízení poučení pouze o jejich procesně právních právech a povinnostech.¹⁹⁶

Po marném uplynutí promlčecí lhůty a vznesením námítky promlčení existuje právo již pouze v podobě naturálního práva, kterému podle předcházející právní úpravy promlčení odpovídala naturální povinnost dlužníka plnit, tzv. naturální obligace. Nová právní úprava citovaného ustanovení však vychází z premisy, že když nebylo právo vykonáno v promlčecí lhůtě, promlčí se a dlužník není povinen plnit.¹⁹⁷ Důvodová zpráva uvádí: „*Pokud se právo promlčí, dlužníková povinnost k plnění zaniká, jeho oprávnění plnit zůstává*“.¹⁹⁸

V případě práva na vydání bezdůvodného obohacení je stanovena koncepce dvou na sobě nezávislých promlčecích lhůt (subjektivní a objektivní). „*U práva na vydání bezdůvodného obohacení je stejně jako u práva na náhradu škody stanovena dvojitá, kombinovaná promlčecí doba, tj. subjektivní a objektivní. Tyto dvě promlčecí doby počínají, běží a končí nezávisle na sobě.*“¹⁹⁹ Uvedené znamená, že po uplynutí jedné ze lhůt, ať už subjektivní či objektivní, je právo na vydání bezdůvodného obohacení promlčené.

Dle § 621 ObčZ závisí počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty na okamžiku nabytí vědomosti, že k bezdůvodnému obohacení došlo, a o osobě povinné k jeho vydání. Trvání subjektivní promlčecí lhůty je ustanovením § 629 ObčZ dáno na dobu tří let. Objektivní promlčecí lhůta je spojena se samotným vznikem bezdůvodného obohacení. Dle § 638 ObčZ se právo na vydání bezdůvodného

¹⁹⁶ LAZÍKOVÁ, Jarmila; ŠTEVČEK, Marek. In: LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 2173.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 2173.

¹⁹⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

¹⁹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. ledna 2010, sp. zn. 28 Cdo 3148/2009

obohacení se promlčí nejpozději za deset let ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo.

3.2.1 Subjektivní promlčecí lhůta

Právní úprava subjektivní promlčecí lhůty ve vztahu k právu na vydání bezdůvodného obohacení navazuje na obecná ustanovení, která upravují počátek běhu promlčecí lhůty a její délku. Na základě ustanovení § 619 odst. 1 ObčZ je počátek běhu této promlčecí lhůty spojen se dnem, kdy právo vymahatelné u orgánu veřejné moci, tudíž i právo na vydání bezdůvodného obohacení, mohlo být uplatněno poprvé. Dle § 619 odst. 2 platí, že právo mohlo být uplatněno poprvé tehdy, jestliže se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich dozvědět měla a mohla.²⁰⁰

Ve vztahu k právu na vydání bezdůvodného obohacení již zmiňované ustanovení § 621 ObčZ stanoví, že okolnosti rozhodné pro počátek běhu promlčecí lhůty u práva na vydání bezdůvodného obohacení zahrnují vědomost, že k tomuto bezdůvodnému obohacení došlo, a o sobě povinné k jeho vydání.

V souvislosti se zmiňovanými ustanoveními, která upravují počátek běhu promlčecí lhůty se skýtá otázka, jaký vztah mezi sebou mají. Jeden z názorů komentářové literatury se kloní k tomu, že je třeba počátek promlčecí lhůty spojit s okamžikem, ke kterému byly nebo měly být ochuzenému známy skutečnosti v § 621 ObčZ.²⁰¹ Oproti tomu názor, jenž je v souladu s dosavadní rozhodovací praxí, dovozuje, že pokud je v § 621 výslovně uvedena vědomost daných faktů, jedná se o vztah speciality normy § 621 vůči normě § 619 a není možné se spokojit při stanovení počátku subjektivní promlčecí lhůty pouze s tím, že ochuzený měl a mohl požadovaný okruh informací znát.²⁰² Druhý z uvedených názorů argumentuje především tím, že § 621 výslovně ustanovuje slovo „vědomost“ jako okolnost rozhodnou pro běh subjektivní promlčecí lhůty, míní tím zákonodárce spojit její počátek s okamžikem, ke kterému mohl ochuzený reálně právo skutečně uplatnit.²⁰³

Dle dosavadní judikatury tedy panuje názor, že není rozhodující okolností, že

²⁰⁰ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 174

²⁰¹ LAZÍKOVÁ, Jarmila; ŠTEVČEK, Marek. In LAVICKÝ Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 2205

²⁰² SVOBODA, Karel. In ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1560

²⁰³ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 175

ochuzený měl možnost se potřebné skutečnosti dozvědět již dříve. „*Pro počátek běhu dvouleté subjektivní promlčecí doby je rozhodný den, kdy se oprávněný v konkrétním případě skutečně dozví o tom, že došlo na jeho úkor k získání bezdůvodného obohacení a kdo je získal.*“²⁰⁴ Uvedený rozsudek se týká ustanovení § 107 odst. 1 ObčZ 1964, jelikož judikatura vztahující se k současné právní úpravě není zatím dostatečně obsáhlá. Podobnou logiku lze aplikovat i na současnou právní úpravu vzhledem k tomu, že ustanovení § 619 ObčZ a § 621 ObčZ taktéž považují za rozhodující okamžik, kdy se oprávněná osoba o bezdůvodném obohacení dozvěděla.

Dle ustanovení § 4 odst. 2 ObčZ vymezuje obecně požadavek vědomosti, na níž je závislý určitý, právním řádem předpokládaný následek. Má se na mysli vědomost, jakou si důvodně osvojí osoba případu znalá při zvážení okolností, které jí musely být v jejím postavení zřejmé.

Aby byl vyvolán běh promlčecí lhůty, musí se ochuzený dozvědět údaje nezbytné k možnému uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení. Jestliže má být vydána věc nebo jiný předmět, který obohacený neoprávněně nabyt, musí dojít k vědomosti o tomto předmětu bezdůvodného obohacení.²⁰⁵

Pokud není vydání předmětu bezdůvodného obohacení dost dobře možné a ochuzený má právo na peněžitou náhradu ve výši ceny obvyklé, pak pro počátek běhu promlčecí lhůty není nezbytná vědomost ochuzeného o skutečnosti, že mu přísluší peněžitá náhrada, jelikož předmět bezdůvodného obohacení nelze vydat.²⁰⁶

3.2.2 Objektivní promlčecí lhůta

Uplatnění nároku na vydání bezdůvodného obohacení je ohraničeno délkou časového úseku, který není závislý na informovanosti ochuzené osoby a není možné se úspěšně bránit proti jeho vymožení námitkou promlčení. Délka objektivní promlčecí lhůty je stanovena v § 638 ObčZ na deset či patnáct let ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo v závislosti na tom, zda se jednalo o úmyslné či neúmyslné nabytí bezdůvodného obohacení. Dochází tak k modifikaci ustanovení § 629 odst. 2 ObčZ, dle něhož se majetkové právo promlčí nejpozději uplynutím

²⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. srpna 2007, sp. zn. 30 Cdo 2758/2006

²⁰⁵ WEINHOLD, Daniel. *Promlčení a prekluze v soukromém právu*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, s. 91

²⁰⁶ Tamtéž, s. 91

deseti let ode dne, kdy dospělo, jestliže zákon nestanoví jinak.²⁰⁷

Objektivní promlčecí lhůta neboli lhůta s objektivně stanoveným počátkem práva na vydání bezdůvodného obohacení je tedy dle § 638 odst. 1 ObčZ desetiletá a počíná běžet ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo. Počátek běhu lhůty je nezávislý na vědomosti ochuzeného o tom, že k bezdůvodnému obohacení došlo a kdo se na jeho úkor obohatil. „*Pro stanovení počátku běhu objektivní promlčecí doby je rozhodující okamžik, kdy bezdůvodné obohacení skutečně (fakticky) vzniklo, tj. den, kdy skutečně (fakticky) došlo k získání bezdůvodného obohacení, a to bez zřetele na to, zda oprávněný subjekt o svém právu na vydání plnění z bezdůvodného obohacení věděl či nikoli.*“²⁰⁸

Dle § 638 odst. 2 ObčZ běží ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení skutečně došlo, speciální patnáctiletá objektivní promlčecí lhůta, která je stanovena pro případy úmyslně nabytého bezdůvodného obohacení. Při hodnocení pojmu úmyslu se vychází z právní úpravy zavinění obsažené v trestním zákoně. O úmysl přímý jde tehdy, jestliže ten, kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatil, věděl, že svým jednáním získá bezdůvodné obohacení a současně je také získat chtěl. O úmysl nepřímý jde, jestliže ten, kdo se na úkor jiného obohatil, věděl, že svým jednáním obohacení, které mu nenáleží, může získat, a s tímto následkem byl pro případ, že nastane, srozuměn.²⁰⁹

V případě úmyslného zavinění, ať už se jedná o úmysl přímý či nepřímý, je rozhodujícím znakem úmyslu předchozí vědomost subjektu, který se neoprávněně obohatil, o tom, že svým jednáním získává (úmysl přímý), nebo získat může (úmysl nepřímý) hodnoty vyjádřitelné v penězích, které mu nenáleží. Započne-li běh subjektivní promlčecí lhůty podle § 621 ObčZ, pak promlčecí lhůta začne běžet bez ohledu na to, zda bezdůvodné obohacení bylo nabyto úmyslně či nikoliv, neboť subjektivní lhůta se neprodlužuje z důvodu, že při vzniku bezdůvodného obohacení byl přítomný prvek úmyslu.²¹⁰

²⁰⁷ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 180

²⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. října 2015, sp. zn. 33 Cdo 2014/2014

²⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. února 2003, sp.zn. 33 Odo 938/2002

²¹⁰ WEINHOLD, Daniel. *Promlčení a prekluze v soukromém právu*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2015, s. 91

3.2.3 Promlčení v synallagmatických právních vztazích

Mezi smluvními stranami může docházet k plnění, která ve vztahu k možnosti uplatnit námitku promlčení vyvolávají odlišné důsledky. Jedná se o situace, kde oproti promlčitelné pohledávce stojí plnění, u kterého je zákonem promlčení práva na jeho vrácení vyloučeno. Půjde dle § 614 ObčZ o právo domáhat se rozdělení společné věci, vlastnické právo, právo na vykoupení reálného břemene a právo na zřízení nezbytné cesty.²¹¹

Bude se také jednat o situace, v nichž jsou u obou smluvních stran příslušná práva promlčitelná, ale liší se okamžikem, ke kterému promlčení nastane. K takové situaci může dojít, jestliže má být převedeno nepromlčitelné vlastnické právo na základě kupní smlouvy za úplatu, která podléhá promlčení. K podobnému narušení rovnováhy mezi smluvními stranami může dojít, pokud bude uzavřena neplatná smlouva, ve které si strany sjednaly, že osoba A vynaloží určité náklady na nemovitost, jež vlastní osoba B a bude za to po dobu dvanácti let tuto nemovitost bezúplatně užívat. Může se tak poměrně snadno stát, že se promlčí právo osoby A na vydání bezdůvodného obohacení osoby B a osobě B bude dále příslušet právo na vydání bezdůvodného obohacení užíváním cizí nemovitosti osobou A na základě neplatné smlouvy.²¹²

Uvedená nerovnováha je řešena prostřednictvím ustanovení § 610 odst. 2 ObčZ, jenž soudu ukládá, aby k námitce promlčení práva na vydání z neplatné nebo zrušené smlouvy, či zdánlivého právního jednání přihlédl tehdy, jestliže by mohla promlčení namítnout i strana druhá. Jelikož právní úprava v § 610 odst. 2 ObčZ je obdobná jako předchozí právní úprava obsažená v § 107 odst. 3 ObčZ 1964, je možné vycházet z judikatury, dle které není při aplikaci ustanovení § 107 odst. 3 ObčZ 1964 rozhodující, že nedošlo k přechodu vlastnického práva kvůli neplatnosti smlouvy a zda se kupující fakticky ujal držby, ale to, zda vznikl ze zákona synallagmatický vztah.

„Z hlediska aplikace ustanovení § 107 odst. 3 obč. zák., dle kterého jsou-li účastníci neplatné nebo zrušené smlouvy povinni vzájemně si vrátit vše, co podle ní dostali, přihlédne soud k námitce promlčení jen tehdy, jestliže by i druhý účastník mohl promlčení namítat, není tedy rozhodující, že se převod vlastnictví právě z

²¹¹ ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš; ADAMOVÁ, Hana. *Bezodůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky, s. 188

²¹² Tamtéž, s. 188-198

*důvodu neplatnosti smlouvy neuskutečnil a žalobkyně tak vlastnictví k věci podle smlouvy platně nenabyla, a není rozhodující ani ta okolnost, zda se již kupující fakticky ujal držby věci či nikoliv. Ustanovení § 107 odst. 3 obč. zák., jehož smyslem je zachování rovnováhy práv obou smluvních stran neplatné či později zrušené smlouvy, dopadá na všechny případy, kde synallagmatický vztah vznikl ze zákona.*²¹³

Není tedy podstatné, zda a případně jak se daný transfer uskutečnil. Zásadní je zde fakt, zda závazek, který vznikl neplatným či zdánlivým právním jednáním, nebo došlo k jeho zrušení, směřoval k poskytnutí plnění, jehož vrácení se nelze bránit prostřednictvím námitky promlčení.

²¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. července 2010, sp. zn. 31 Cdo 2250/2009

4 Česká právní úprava bezdůvodného obohacení ve vztahu k právním úpravám jiných států

Předchozí kapitoly práce pojednávají především o současné české právní úpravě bezdůvodného obohacení a jejím vývoji. V této kapitole je uveden krátký exkurz do příbuzných právních úprav Rakouska a Německa. Tyto dvě spolkové republiky byly vybrány z důvodu, že je jimi český právní řád značně ovlivněn. V případě Rakouska se jedná především o vliv historický vzhledem k tomu, že české země byly do roku 1918 součástí Rakouska-Uherska a Československý právní systém byl formován na základě tehdejší právní úpravy. Německý právní systém naproti tomu asi nejvýrazněji ovlivňuje současnou podobu českého právního řádu.

4.1 Rakousko

V rakouském právu je účelem bezdůvodného obohacení náprava transferu majetkových hodnot mezi účastníky závazkového právního vztahu, ke kterému došlo bez právního důvodu. Funkcí institutu bezdůvodného obohacení je tedy vrátit či vyrovnat takto poskytnuté plnění. Toto tradiční pojetí bezdůvodného obohacení vychází z důsledného uplatnění aristotelovské vyrovnávací spravedlnosti, obecná úprava bezdůvodného obohacení není ve všeobecném občanském zákoníku rakouském (dále ABGB) obsažena.²¹⁴

ABGB v oblasti problematiky bezdůvodného obohacení sleduje dvě významné linie. Rozlišuje závazky na závazky ze smluv a na závazky z deliktů. Institut bezdůvodného obohacení upravuje velmi kauzálně, jelikož neobsahuje systematickou obecnou část, nýbrž rovnou jmenuje jednotlivé skutkové podstaty.²¹⁵

Rakouská právní teorie u bezdůvodného obohacení počítá se dvěma zásadními možnostmi uplatnění nároku na bezdůvodné obohacení, a to dle skutečnosti, zda ochuzený na základě své vlastní aktivity plnění poskytl, či neposkytl. Leistungskondiktion lze uplatnit v případě, že ochuzený majetek na obohaceneho vědomě a účelně zvětšil (např. zaplatil v omylu dluh, který neexistoval). Verwendungsanspruch naopak předpokládá, že ochuzený utrpěl snížení svého

²¹⁴ DOBROVOLNÁ, Eva. *Bezdůvodné obohacení v rakouském a německém právu. Právní fórum*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, 8(9), s. 401-405.

²¹⁵ PETROV, Jan. *Bezdůvodné obohacení ze srovnávacího pohledu*. Praha, 2015. Disertační práce. Univerzita Karlova. s. 10.

majetku bez svého vlastního přičinění.²¹⁶

Skutkové podstaty bezdůvodného obohacení se v rakouském právu dělí do dvou skupin. První skupinou skutkových podstat jsou tzv. Leistungskondiktionen. Jejich předpokladem je skutečnost, že ochuzený poskytl obohacenému plnění. Druhou skupinou skutkových podstat je tzv. Verwendungsanspruch, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo na základě jiných právních skutečností.²¹⁷

Do skupiny skutkových podstat Leistungskondiktionen se řadí například *condictio indebiti*, což vyjadřuje plnění nedluhu v omylu a je zakotvena v § 1431 ABGB. Podmínkou nároku na vydání bezdůvodného obohacení je omyl v osobě dlužníka či věřitele, předmětu či existenci závazku. Omyl může být jak skutkového, tak právního charakteru. Další podmínkou je plnění bez právního důvodu. Pokud byl dluh plněn předčasně, je dle § 1434 ABGB taktéž vyloučen nárok na bezdůvodné obohacení. Nárok na vydání bezdůvodného obohacení lze uplatnit také v případě, že původně platný právní důvod k plnění později odpadl. V případě, že nenastane očekávaný účinek právního úkonu, pro jehož dosažení strana plnila, je to důvodem pro vydání bezdůvodného obohacení.²¹⁸

Do skupiny skutkových podstat *Verwendungsanspruch* se řadí například obohacení se z cizí věci. Skutková podstata zakotvená § 1041 ABGB stanovuje, že získá-li někdo prospěch z cizí věci, je povinen ji vydat, případně nahradit její hodnotu. Jedná se nejen o spotřebování, zcizení či zastavení cizí věci, ale například i o stavbu, jež je postavena na cizím pozemku za vlastní náklady. Další skutkovou podstatou je plnění za jiného. Tato skutková podstata se uplatňuje v českém právu a vyjadřuje skutečnost, že pokud osoba hradila z vlastních prostředků dluh, který měla po právu hradit osoba jiná, má nárok na vydání bezdůvodného obohacení. V § 1043 ABGB je stanovena speciální skutková podstata bezdůvodného obohacení, jež má kořeny v římském právu. Představuje situaci, kdy osoba v případě nouze odvrátí vznik velké škody sobě a jiným tak, že obětuje své vlastnictví. Následně musí tuto osobu ti, kteří z odvrácení této škody v případě nouze měli prospěch, poměrně odškodnit.²¹⁹

²¹⁶ PETROV, Jan. *Bezdůvodné obohacení ze srovnávacího pohledu*. Praha, 2015. Disertační práce. Univerzita Karlova., s. 10.

²¹⁷ Tamtéž

²¹⁸ Tamtéž

²¹⁹ DOBROVOLNÁ, Eva. *Bezdůvodné obohacení v rakouském a německém právu*. *Právní fórum*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, 8(9), s. 401-405.

4.2 Německo

Hlavním účelem bezdůvodného obohacení v německém právu je navrácení plnění poskytnutého na základě nedostatečného právního důvodu. Na rozdíl od rakouské úpravy německý občanský zákoník (dále BGB) obsahuje obecnou formuli o bezdůvodném obohacení. Dle § 812 odst. 1 BGB platí, že ten, kdo se obohatí plněním jiné osoby nebo něco nabude jiným způsobem na její náklady bez právního důvodu, je povinen toto obohacení vydat. Na toto obecné ustanovení dále navazují jednotlivé skutkové podstaty.²²⁰ Stejně jako v rakouském právu se skutkové podstaty bezdůvodného obohacení člení do dvou skupin, a to dle plnění na Leistungskondiktionen a nikoli z plnění na tzv. Nichtleistungskondiktionen.

Leistungskondiktionen je skupina kondicí z plnění, přičemž plnění je definováno jako vědomé a záměrné rozšíření jmění cizím majetkem. BGB vymezuje tyto kondikce následovně: 1) plnění bez právního důvodu; 2) plnění z právního důvodu, který odpadl; 3) plnění z právního důvodu, který nenastal; 4) plnění přijaté v rozporu se zákonem nebo dobrými mravy; 5) plnění navzdory námitce.²²¹

Skutkové podstatě plnění přijaté v rozporu se zákonem nebo dobrými mravy částečně odpovídá naše generální klauzule obsažená v § 2991 odst. 1 ObčZ, jež zakazuje obohacovat se bez spravedlivého důvodu. Spravedlivý důvod nemůže být ani nezákonný ani nemravný. Plnění navzdory námitce není v našem ObčZ upraveno. Dle BGB se jedná o plnění, v jehož rámci byl nárok na plnění z tohoto závazku trvale vyloučen. Důvodem tohoto vyloučení je námitka, která existovala a mohla být uplatněna už v okamžiku, kdy došlo k plnění.²²²

Druhá skupina skutkových podstat bezdůvodného obohacení se nazývá Nichtleistungskondiktion. Do této skupiny se řadí dle § 812 odst. 1 BGB bezdůvodné obohacení, které vzniklo jiným způsobem než plněním ze strany ochuzeného. BGB vymezuje tyto kondikce následovně: 1) dispozice neoprávněné osoby; 2) vynaložení majetkové hodnoty ve prospěch jiného bez získaného protiplnění; 3) úhrada dluhu za jiného bez získaného protiplnění.²²³

²²⁰ DOBROVOLNÁ, Eva. Bezdůvodné obohacení v rakouském a německém právu. *Právní fórum*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, 8(9), s. 401-405.

²²¹ Bürgerliches Gesetzbuch, Nr. 21 (1896), německý občanský zákoník

²²² Tamtéž

²²³ Tamtéž

Skutková podstata dispozice neoprávněného nastane, jestliže osobě vznikne majetkový prospěch z důvodu, že bez právního důvodu nastoupí do právní pozice na místo jiné osoby. Podobným způsobem upravuje skutková podstata obohacení získané zásahem do právní sféry jiného. Jelikož v ObčZ není tato kondikce explicitně stanovena, použije se na takové případy generální klauzule. Vynaložení majetkové hodnoty ve prospěch jiného bez získaného protiplnění a úhrada dluhu za jiného je v ObčZ obsažena ve skutkové podstatě plnění za osobu, jež měla po právu plnit sama.²²⁴

I přesto že ústřední princip bezdůvodného obohacení je ve všech právních rádech posuzovaných v této práci stejný, projevuje se v každém z nich jinak. Česká platná právní úprava je ve vztahu k úpravám zahraničním obecnějšího rázu, nicméně má blíže k německému právnímu řádu, a to s ohledem na tam obsaženou generální klauzuli bezdůvodného obohacení a podobnost pojmenovaných skutkových podstat.

Uvedený závěr však nelze vztáhnout na celý rámec právní úpravy institutu bezdůvodného obohacení. Německá úprava se od české úpravy v určitých oblastech liší zásadním způsobem. Dle ObčZ při odstoupení od smlouvy odpadá právní důvod plnění a vypořádání mezi stranami se řeší prostřednictvím bezdůvodného obohacení. Totéž nelze říci o německé právní úpravě, která má pro tyto případy speciální právní úpravu.

Významné odlišnosti BGB od ObčZ shledáváme například i v problematice převodu vlastnictví, jež se převádí samostatnou abstraktní převodní smlouvou. Jelikož neplatnost kupní smlouvy sama o sobě nezpůsobuje neplatnost převodní smlouvy, převod vlastnictví není zpochybněn. Na základě ustanovení o bezdůvodném obohacení má převodce nárok na zpětný převod. Tato ustanovení tak mají podstatně širší dopad.²²⁵ V rakouské právní úpravě tyto odlišnosti nenacházíme.

²²⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

²²⁵ MELZER, Filip. Vliv odstoupení od smlouvy na nabytí vlastnického práva. *Právní rozhledy*. 2006. 15(14), s. 514.

Závěr

Cílem práce bylo popsat jednotlivé aspekty institutu bezdůvodného obohacení, které jsou uvedené v ustanoveních § 2991 – § 3005 ObčZ. Dílčím cílem práce bylo též vyhodnocení uváděného popisu. Těchto cílů bylo dosaženo rešerší dostupné relevantní literatury, analýzou související judikatury a právních předpisů a uvedením názorných příkladů z praxe. Diplomová práce byla rozdělena do tří logicky propojených částí. Každá z nich se zabývala institutem bezdůvodného obohacení z jiného úhlu pohledu včetně kontextu v dané oblasti.

V první části byl rozebrán historický kontext pojmu bezdůvodného obohacení. Historický vývoj právní úpravy byl sledován od dob římského práva až po právní úpravu zakotvenou v ObčZ 1964. Celkem čtyři historické úpravy byly charakterizovány a vzájemně komparovány. Dále je v první části práce uvedena podstata současné platné právní úpravy vycházející z ObčZ. Z této analýzy vyplývá, že bezdůvodné obohacení je důležitým institutem občanského práva, který byl upravován předpisy již v době antického Říma, a to v některých ohledech detailněji než pozdější rozebírané právní úpravy. Nabytí účinnosti OZO v roce 1811 značí další etapu vývoje občanského práva. Bezdůvodné obohacení však bylo v OZO upraveno velmi stručně a nejednotně, což mělo za následek existenci vad. Další úpravou řešenou v první kapitole je ObčZ 1950. Ten reagoval především na změny politického zřízení a největší jím zavedenou změnou v souvislosti s bezdůvodným obohacením bylo stanovení taxativního výčtu skutkových podstat. Tím se tato úprava výrazně odlišovala od OZO a ačkoli byly odstraněny vady stávající, díky zavedení výčtu skutkových podstat obsahovala tato úprava vady nové. Na to reagoval ObčZ 1964, který byl po řadě provedených novel účinný až do konce roku 2013. Ten dosavadní taxativní výčet upravil a rozšířil, avšak neodstranil. Tato skutečnost tak musela být znovu adresována při přípravě nového ObčZ, který je aktuálně v platnosti. Ten taxativní výčet již neobsahuje. Místo toho jsou v paragrafovém znění zvoleny obecnější formulace a zároveň byla jako samostatně aplikovatelná právní norma zavedena generální klauzule bezdůvodného obohacení. Druhou podstatnou změnou, kterou ObčZ v rámci bezdůvodného obohacení přinesl, je rozlišení spravedlivého důvodu jako pojmu nadřazeného právnímu důvodu pro získání obohacení. Díky této změně právní úprava podstatně věrněji odpovídá situacím, které nastávají během fungování společnosti.

Závěr první kapitoly byl věnován subsidiaritě bezdůvodného obohacení. Jak bylo zmíněno, právní úprava bezdůvodného obohacení je upravena v ObčZ v části čtvrté pod relativními majetkovými právy. Tato část ObčZ je obsahově nejrozsáhlejší a vztahuje se k různým druhům smluv, závazkům z deliktního jednání, včetně odpovědnosti za škodu. Právě institut odpovědnosti za škodu bývá často spojován a zaměňován s institutem bezdůvodného obohacení. Institut odpovědnosti za škodu předchází institutu bezdůvodného obohacení a má tedy aplikační přednost. Pokud došlo k nabytí obohacení zaviněním z protiprávního jednání nebo škodné události a byly tak naplněny podmínky pro vznik odpovědnosti za škodu, aplikuje se úprava náhrady škody, nikoli úprava bezdůvodného obohacení.

Druhá část práce obsahuje kategorizaci a vysvětlení skutkových podstat bezdůvodného obohacení. Její podstatou byla charakterizace jednotlivých skutkových podstat bezdůvodného obohacení. Bylo představeno pět skutkových podstat bezdůvodného obohacení vycházejících ze zákona. Ve vztahu k první probírané skutkové podstatě *plnění bez právního důvodu* není namístě posuzování spravedlivosti případného právního důvodu. Je nezbytné posuzovat výlučně otázku, zda právní důvod k plnění je či není. Právní důvod vzniká typicky ze smlouvy, jiných právních závazků, právního předpisu či ze správního nebo soudního rozhodnutí. Důležitou podmínkou je, aby byl právní důvod bezvadný, např. aby smlouva nebyla neplatná. V opačném případě se jedná o bezdůvodné obohacení.

Druhou zmiňovanou skutkovou podstatou je *plnění z právního důvodu, který odpadl*. Na rozdíl od plnění bez právního důvodu zde právní důvod od počátku existoval, avšak došlo k pozbytí právních účinků, jež byly dány od počátku plnění a majetkový prospěch nabytý na základě tohoto plnění se tak stane bezdůvodným obohacením. Typickými případy pozbytí právních účinků diskutovanými v této práci jsou odstoupení od smlouvy, odvolání příslibu či zrušení pravomocného a vykonatelného rozhodnutí. U těchto případů je vždy třeba zkoumat, zda daná právní skutečnost opravdu činí zrealizované plnění nedůvodným či zda směřuje k ukončení právního vztahu mezi subjekty, aniž by mělo dojít k zániku právního titulu již uskutečněným transferům majetkových hodnot.

Třetí uvedenou skutkovou podstatou je *plnění z právního důvodu, který nenastal*. Oproti přechozí skutkové podstatě se liší tím, že právní důvod v době

plnění neexistoval. Dochází k plnění bez právního důvodu s předpokladem, že právní důvod nastane v budoucnu, avšak tento okamžik ve skutečnosti nenastal. Tím se zároveň odlišuje od plnění bez právního důvodu, kde nelze očekávat, že právní důvod v budoucnu nastane.

Čtvrtou zmiňovanou skutkovou podstatu představuje *plnění povinnosti za jiného*. Tento typ plnění spočívá v tom, že se bezdůvodně obohatí osoba, která získá majetkový prospěch tím, že za ní bylo plněno, co měla po právu plnit sama. Z analýzy judikatury týkající se této skutkové podstaty plyne, že právo na vydání bezdůvodného obohacení lze uplatnit vůči tomu, za koho bylo plněno, ne vůči tomu, komu bylo plněno.

Poslední z uváděných skutkových podstat je *protiprávní užití cizí hodnoty*. Skutková podstata protiprávního užití cizí hodnoty se od ostatních uváděných výrazně odlišuje. Jednak tím, že nevzniká plněním a jednak subsidiaritou vůči ostatním skutkovým podstatám. Vzhledem k tomu, že se tato skutková podstata objevila až v současné právní úpravě, lze toto její zařazení hodnotit pozitivně.

Třetí část práce pojednává o právu na vydání bezdůvodného obohacení. Diskutován je především způsob a rozsah jeho vydání a problematika promlčení tohoto práva. Nejdůležitější objasňované pojmy jsou předmět bezdůvodného obohacení, cena obvyklá, poctivý a nepoctivý příjemce a subjektivní a objektivní promlčecí lhůta. Jedná se termíny, které jsou definovány v obecných ustanoveních ObčZ či v jiných právních předpisech, přičemž v této části je vysvětlován jejich vztah k problematice bezdůvodného obohacení i jejich vzájemné souvislosti. Stěžejní je vztah předmětu bezdůvodného obohacení, který nemůže být vydán in natura, s pojmem ceny obvyklé. Pomocí ní je často v těchto případech vyčíslována hodnota, která má být vydána bezdůvodně obohacenou osobou osobě ochuzené. Zároveň platí, že bylo-li plněno na základě úplatné smlouvy, peněžní náhrada je vydávána ve výši této smluvní úplaty.

V rámci institutu bezdůvodného obohacení je nutné rozlišovat dva druhy promlčecích lhůt na vydání bezdůvodného obohacení, a to subjektivní a objektivní. Hlavním rozdílem mezi nimi je okamžik, kdy začínají běžet. U subjektivní promlčecí lhůty se jedná o okamžik, kdy se ochuzený dozvěděl o vzniku bezdůvodného obohacení, u objektivní jde o okamžik, kdy bezdůvodné obohacení skutečně nastalo.

V poslední čtvrté kapitole se zabývá srovnáním české právní úpravy

s nejbližšími zahraničními právními systémy Německa a Rakouska. Oba systémy mají podobnost pojmenovaných skutkových podstat, ale česká právní úprava je v tomto ohledu obecnější. Za rozdílností právních úprav obou německy mluvících zemí od české může stát fakt, že tamní občanské zákoníky platí již řadu let, kdežto ObčZ u nás vstoupil v platnost teprve před několika lety. Posouzení této hypotézy však není ambicí této práce. Hlavním závěrem je, že ústřední princip bezdůvodného obohacení je ve všech třech právních řádech posuzovaných v této práci stejný.

Pevně věřím, že moje práce bude alespoň malým přínosem do komplexní rozsáhlé problematiky institutu bezdůvodného obohacení. Zcela určitě je na místě se touto problematikou v budoucnu zabývat, už jen proto, jak je snadné se setkat s takovou situací v běžném životě.

Resumé

This thesis deals with a civil law institute of unjust enrichment. The thesis offers introduction of the unjust enrichment institute with an orientation on description and explanation of each fact of a case from points of view of material and procedural law. Main goal of the thesis is to describe each aspect of the institute of unjust enrichment stated in § 2991 – § 3005 of law n. 89/2012 Sb., Civil Code. Partial goal of this thesis is also to evaluate stated descriptions. To achieve these goals a research of available relevant literature, analysis of related practice of the courts and legislation and presentation of demonstrative practical examples were performed.

Text of the thesis is divided into four logically connected parts. In first of them, the historical development of legislation related to unjust enrichment is discussed. Attention is aimed to ancient Roman law, General civil code from 1811 and Czechoslovakian civil codes from 1950 and 1964, respectively. Next the first part legislative currently in effect is introduced. Conclusion of the first part is devoted to subsidiarity of unjust enrichment. Second part of the thesis is devoted to five facts of cases of unjust enrichment in total. Their individual aspects are described and their mutual relations and relations to other provisions or regulations are discussed. Third part of the thesis is devoted to right to be handed out the unjust enrichment. Manner and extent of handing out the unjust enrichment on the one hand and statute of limitation of the right to be handed out the unjust enrichment on the other hand are discussed in detail. In last and fourth part of the thesis legislations in Czechia, Austria and Germany are compared.

Seznam použité literatury

Odborné texty

BÍLKOVÁ, Jana. *Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Beckovy komentáře. ISBN 978-80-7400-579-4.

DOBROVOLNÁ, Eva. Bezdůvodné obohacení v rakouském a německém právu. *Právní fórum*. 2011, 8(9), 401-405.

DOSTALÍK, Petr. *Conditiones: ke kořenům bezdůvodného obohacení*. Praha: Auditorium, 2018. ISBN 978-80-87284-74-2.

DRÁPAL, Ljubomír; PONDIKASOVÁ, Tereza. Zrušení pravomocného soudního rozhodnutí a „bezdůvodné obohacení“?. *Právní rozhledy*. 2015, 24(3), 93-100.

ELIÁŠ, Jan; BRIM, Luboš a ADAMOVÁ, Hana. *Bezdůvodné obohacení*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-407-2.

ELIÁŠ, Karel. *Občanské právo pro každého: pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. ISBN 978-80-7478-013-4.

HANDLAR, Jiří. Oprávnění třetí osoby splnit závazek dlužníka a bezdůvodné obohacení podle § 454 ObčZ. *Soudní rozhledy*. 2003, 9(9), 297-303.

HRNČIŘÍK, Vít. (Polo)pravda o výši bezdůvodného obohacení při investicích do cizí nemovitosti. *Právní rozhledy*. 2010, 19(1), 13-20.

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-7400-535-0 IV.

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-7400-287-8.

KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin. *Římské právo: [celostátní vysokoškolská učebnice pro studenty právnických fakult]*. Praha: Panorama, 1990. Učebnice. ISBN 80-7038-134-5.

- KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C.H. Beck, 1995. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-031-1.
- KORECKÁ, Věra. *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981. Spisy právnické fakulty Univ. J. E. Purkyně v Brně; Sv. 39.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN 978-80-7400-529-9.
- LUKÁČOVÁ, Nikola. *Subsidiarita bezdůvodného obohacení*. Právo21 [online]. 26.3.2020 [cit. 2020-10-13]. Dostupné z: <https://pravo21.online/pravo/subsidiarita-bezduvodneho-oboheceni>
- MELZER, Filip. Vliv odstoupení od smlouvy na nabytí vlastnického práva. *Právní rozhledy*. 2006, 15(14), 512-518.
- MELZER, Filip; TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081*. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-199-1.
- PETROV, Jan. Bezdůvodné obohacení v NOZ: reakce na příspěvek prof. Tichého. *Bulletin advokacie*. 2011, 2011(5), 27-33.
- PETROV, Jan. *Bezdůvodné obohacení ze srovnávacího pohledu*. Praha, 2015. Disertační práce. Univerzita Karlova.
- PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-653-1.
- RABAN, Přemysl a kol. *Občanské právo hmotné: relativní majetková práva*. Brno: Václav Klemm, 2013. ISBN 978-80-87713-10-5.
- RABAN, Přemysl. *Závazkové právo*. Brno: Václav Klemm, 2019. ISBN 978-80-87713-18-1.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: V. Linhart, 1937. Díl šestý (§§ 1342 až 1502).

ROUČEK, František., SEDLÁČEK, Jaromír. et al. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: V. Linhart, 1935-1937. Díl čtvrtý (§§ 859 až 1089).

SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811–1950–1964*. Brno: Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity, 1993. ISBN 80-210-1077-0.

SCHÖN, Monika. *Komentář zákona 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 2991*.

DU.cz [online]. 1.12.2018 [cit. 2020-10-06]. Dostupné z:

<https://www.du.cz/33/komentar-zakona-89-2012-sb-obcansky-zakonik-2991-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EtuvCojfP1DmKFzQdqgWGabI773LgSk06w/>

SPÁČIL, Jiří. Aktuální otázky žaloby na vydání věci (reivindikace) v judikatuře Nejvyššího soudu. *Bulletin advokacie*. 2001, (2001)10, 8-22.

ŠTENGLOVÁ, Ivana. Odstoupení od smlouvy o dílo. *Právní rozhledy*. 2017, 26(1), 1-6.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník*.

Komentář. Svazek I. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-370-8.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef; PELIKÁNOVÁ, Irena;

PELIKÁN, Robert; BÁNYAIOVÁ, Alena a kol. *Občanský zákoník. Komentář*.

Svazek V. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-638-9.

ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.

ŠVESTKA, Jiří. Základní teoretické otázky občanskoprávní odpovědnosti za neoprávněně získaný majetkový prospěch. *AUC Iuridica*. 1979. 25(3-4), 139-170.

ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef; HRÁDEK Jiří; VOJTEK, Petr;

HAJN, Petr a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (relativní majetková práva II. část, § 2521 až 3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. Komentáře

(Wolters Kluwer). ISBN 978-80-7478-630-3.

TICHÝ, Luboš. Bezdůvodné obohacení, základní pojmy a návrh občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2011, 2011(5), 15-26.

WEINHOLD, Daniel. *Promlčení a prekluze v soukromém právu*. Praha: C.H. Beck, 2015. Právní praxe. ISBN 978-80-7400-576-3.

Právní předpisy

Bürgerliches Gesetzbuch, Nr. 21 (1896), německý občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský.

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád.

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 22. února 2006, sp. zn. II.ÚS 471/05.

Nález Ústavního soudu ze dne 6. září 2016, sp. zn. III. ÚS 3822/15.

Stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 16. října 2018, sp. zn. Pl.ÚS-st. 48/182018.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. února 2000, sp. zn. 33 Cdo 2034/98.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. června 2002, sp. zn. 25 Cdo 2093/2000.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. června 2002, sp. zn. 29 Odo 364/2001.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. září 2002, sp. zn. 33 Odo 459/2001.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. února 2003, sp.zn. 33 Odo 938/2002.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. června 2003, sp. zn. 29 Odo 289/2001.

- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. listopadu 2004, sp. zn. 32 Odo 1120/2003.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. srpna 2007, sp. zn. 30 Cdo 2758/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. května 2008, sp. zn. 30 Cdo 2442/2007.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. května 2008, sp. zn. 32 Odo 970/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. září 2008, sp. zn. 29 Cdo 2225/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. ledna 2009, sp. zn. 28 Cdo 725/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. listopadu 2009, sp. zn. 28 Cdo 2056/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. ledna 2010 sp. zn. 28 Cdo 3033/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. ledna 2010, sp. zn. NS 32 Cdo 1148/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. listopadu 2010, sp. zn. 28 Cdo 2562/2010.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. prosince 2010, sp. zn. 28 Cdo 2284/2010.
- Rozsudek nejvyššího soudu ze dne 31. března 2011, sp. zn. 22 Cdo 4455/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. června 2011, sp. zn. 25 Cdo 4388/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2011, sp. zn. 30 Cdo 4982/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. června 2012, sp. zn. 28 Cdo 4022/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. ledna 2013, sp. zn. 28 Cdo 1425/2012.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. ledna 2013, sp. zn. 23 Cdo 459/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2013, sp. zn. 25 Cdo 1702/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. května 2013, sp. zn. 22 Cdo 2419/2012.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. října 2013, sp. zn. 28 Cdo 2083/2013.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2013, sp. zn. 29 Cdo 2520/2010.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. dubna 2014, sp. zn. 28 Cdo 3356/2013.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. dubna 2014, sp. zn. 31 Cdo 3309/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. června 2014, sp. zn. 28 Cdo 17/2014.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. listopadu 2014, sp. zn. 33 Cdo 3069/2014.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. října 2015, sp. zn. 33 Cdo 2014/2014.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. ledna 2016, sp. zn. 30 Cdo 4973/2014.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. září 2016, sp. zn. 28 Cdo 1037/2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. února 2017, sp. zn. 33 Cdo 45/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. ledna 2018, sp. zn. 28 Cdo 5089/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. dubna 2003, sp. zn. 21 Cdo 1758/2002.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2007, sp. zn. 30 Cdo 268/2007.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. prosince 2008, sp. zn. 33 Cdo 1608/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. ledna 2010, sp. zn. 28 Cdo 3148/2009.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. srpna 2012, sp. zn. 28 Cdo 4436/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. října 2012, sp. zn. 33 Cdo 1814/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. ledna 2013, sp. zn. 25 Cdo 2693/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. listopadu 2013, sp. zn. 28 Cdo 3467/2013.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. února 2014, sp. zn. 28 Cdo 3369/2013.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. května 2020, sp. zn. 28 Cdo 3705/2019.

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 30. ledna 1995, sp.zn. 1 Cdo 74/93.